T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

2019-YL- 202

TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMININ YAYGINLAŞMASININ PARA POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

HAZIRLAYAN
Hamit Can METİN

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN

AYDIN- 2019

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim

…./…./2019

Hamit Can METİN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **vi**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**

ÖZET ..... **viii**

ABSTRACT ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM 3

1. KREDİ KARTI VE TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMI **3**

1.1. Kredi Kartının Önemi 3

1.1.1. Kredi Kartı İle İlgili Tanımlar 3

1.1.1.1. Kredi kartı sisteminin yapısı ve işleyişi 4

1.1.1.2. İki taraflı sistem 4

1.1.1.3. Üç taraflı kredi kartı sistemi 6

1.1.1.4. Karma sistem 6

1.1.2. Kredi Kartının Yararları ve Sakıncaları 7

1.1.2.1. Kredi kartının hamiline yararları ve sakıncaları 7

1.1.2.2. Üye işyeri açısından kredi kartının yararları ve sakıncaları 8

1.3. Türkiye'de Bireysel Kredi Kartı Uygulaması 8

1.3.1. Türkiye'de Kredi Kartının Tarihsel Gelişimi 8

1.4. Türkiye'deki Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkileri 10

1.4.1. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Milli Gelir Üzerine Etkisi 10

1.4.2. Türkiye'de Kullanılan Kredi Kartlarının Özel Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi 10

1.4.3. Türkiye'de Kullanılan Kredi Kartlarının Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi 11

1.4.4. Türkiye'de Kredi Kartlarının Enflasyona Etkisi 11

1.4.5. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Paranın Dolaşım Hızı Üzerine Etkisi 12

1.4.6. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Faiz Oranlarına Olan Etkisi 13

1.4.7. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Turizm Gelirlerine Olan Etkileri..... 15

1.4.8. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Dış Ticaret İşlemlerine Olan Etkisi 16

1.4.9. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Kayıtdışı Ekonomiye Olan Etkileri..... 18

2. BÖLÜM 20

2. TÜRKİYE'DEKİ PARA POLİTİKASI **..... 21**

2.1. Türkiye'deki Para Politikası..... 21

2.1.1. Paranın Tanımı ve Para Politikası 22

2.1.2. Para Politikası Uygulamalarının Özellikleri ve Amaçları 25

2.1.2.1. Değiştirilebilir araçlar olması 28

2.1.2.2. Kamuoyuna bilgi verme zorunluluğu olmaması..... 28

2.1.2.3. Uygulanmasının kolay olması 28

2.1.2.4. Toplumsal tepkinin az olması..... 28

2.1.2.5. Tarafsız olması..... 28

2.2. Para Politikasına İlişkin Kuramsal Görüşler..... 29

2.2.1. Klasik İktisadi Düşünce ve Para Politikası..... 29

2.2.2. Keynesyen Düşünce ve Para Politikası 31

2.2.3. Monetarist İktisadi Düşünce ve Para Politikası..... 34

2.3. Para Politikası Araçları 35

2.3.1. Doğrudan Para Politikası Araçlarından Dolaylı Para Politikası Araçlarına Geçiş 36

2.3.2. Doğrudan Para Politikası Araçları..... 37

2.3.2.1. Faiz oranı kontrolleri 37

2.3.2.2. Kredi tavanı kontrolleri..... 38

2.3.2.3. Farklılaştırılmış reoskont kotaları..... 38

2.3.2.4. Disponibilite uygulaması 39

2.3.2.5. Finansal aracıların portföylerinin yeniden düzenlenmesi..... 39

2.3.2.6. Hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü 39

2.3.2.7. Tüketici kredilerinin kontrolü 40

2.3.2.8. Özel mevduatlar 40

2.3.2.9. Merkez bankasının moral takviyesi 40

2.3.2.10. Diğer araçlar 40

2.3.3. Para Politikasının Dolaylı Araçları 41

2.3.3.1. Açık piyasa işlemleri 43

Doğrudan satım işlemleri 44

Ters repo işlemleri 45

Doğrudan alım işlemleri 45

Repo işlemleri 46

Reeskont penceresi işlemleri 46

2.3.3.2. Zorunlu Karşılık Oranları 48

3. BÖLÜM 48

3. TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMININ YAYGINLAŞMASININ PARA POLİTİKASI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ **49**

3.1.Türkiye'deki Kredi Kartı Kullanımının Temel Göstergeleri 49

3.2. Vektör Otoregresif (VAR) Modeller 53

3.2.1. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Birim Kök Testi 55

3.2.2. Granger Nedensellik Testi ve Etki-Tepki Fonksiyonları 60

3.2.3. Varyans Ayrıştırma Analizi 62

3.3. Sonuç 64

KAYNAKÇA 67

ÖZGEÇMİŞ 73

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3. 1. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2014 yılı) 49

Tablo 3. 2. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2015 yılı) 50

Tablo 3. 3. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2016 yılı) 50

Tablo 3. 4. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2017 yılı) 51

Tablo 3. 5. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2018 yılı**)** 52

Tablo 3. 6. Yerli kredi kartı kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve kullanımı (2019 yılı ilk üç aylık dönem) 52

Tablo 3. 7. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test sonuçları 56

Tablo 3. 8. Modelde kullanılan değişkenler 57

Tablo 3. 9. VAR modelinin optimum gecikme uzunluğunun seçimi 58

Tablo 3. 10. Otokorelasyon-LM Testi ve White Değişen Varyans Testi sonuçları 59

Tablo 3. 11. Granger Nedensellik Test Sonuçları 60

Tablo 3. 12. Kredi kart sayısı değişkenine ait Varyans Ayrıştırma Analizi sonuçları 63

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3. 1. VAR modelinin istikrar grafiği 59

Şekil 3. 2. Kredi Kart Sayısı Değişkenine Verilen Bir Şokun Diğer Seriler Üzerindeki Etkileri 62

Şekil 3. 3. Kredi Kart Sayısı Değişkenine Ait Varyans Ayrıştırma Grafiği..... 63

ÖZET

TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMININ YAYGINLAŞMASININ PARA POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Hamit Can METİN

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN
2019, 86 Sayfa

Tüm dünyada geniş kullanım alanına sahip olan kredi kartlarının ülkemizde de son zamanlarda kullanımının hızla artması dikkat çekmektedir. Kredi kartının kullanımının artması sonucunda kişiler, bankalar, işyerleri ve kamu otoritesi bakımından pek çok avantaj gündeme gelmiştir. Fakat kurallarda hala boşlukların bulunduğu kredi kartı sisteminde problemler de yaşanmaktadır. Kredi kartı kullanıcısını nakit para taşıma sorunundan kurtarmak, taksitlendirme yoluyla ödeme kolaylığı sağlamak gibi faydalar sağlamaktadır. Üye işyeri açısından değerlendirildiğinde işyerinin daha fazla mal ve hizmet satmasını sağlayarak kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

Kredi kartı kullanımının kredi kartı kullanıcısına ve üye işyerlerine etkisinin yanında ülke ekonomisine de etkileri bulunmaktadır. Bu doğrultuda tezin amacı yaygınlaşan kredi kartlarının para politikaları üzerine etkisini değerlendirmektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kredi Kartı, Ödeme Sistemleri, Kredi Kartı Kullanımının Ekonomiye Etkisi, Kredi Kartı Kullanımı ve Para Politikası.

ABSTRACT

SPREAD OF INFLUENCE ON MONETARY POLICY OF THE CREDIT CARD USE IN TURKEY

Hamit Can METİN

Master Degree Thesis, Department of Economics
Advisor: Assistant Associate Doctor Aziz BOSTAN
2019, 86 Pages

It is remarkable that the use of credit cards, which have wide usage area all over the world, has increased rapidly in our country recently. As a result of the increase in the use of credit cards, many advantages have been brought to the agenda for individuals, banks, businesses and public authorities. However, there are problems in the credit card system where there are still gaps in the rules. It provides benefits such as saving the credit card user from the problem of carrying cash and providing ease of payment through installments. When evaluated from the point of view of the merchant, it helps the development of the business by selling more goods and services.

In addition to the impact of credit card usage on credit card users and member merchants, it also has an impact on the national economy. The aim of this thesis is to evaluate the effect of the widespread credit cards on monetary policies.

KEY WORDS: Credit Card, Payment Systems, Impact of Credit Card Usage on Economy, Credit Card Use and Monetary Policy.

GİRİŞ

Finansal piyasalar incelendiğinde gelişmişlik düzeyi yüksek kredi kartlarının ödeme aracı olarak kullanılmasının ülke ekonomisine etkisinin yanında bankacılık sektörüne ve halkın sosyo-kültürel yapısına etki ettiği açıkça görülmektedir. Bu sebeple kredi kartlarının ödeme aracı olarak incelenmesi önem kazanmaktadır.

Kredi kartları, kullanan kişiye yaptığı harcamada nakit para kullanmaksızın mal ya da hizmet satın almasını sağlayan, bunun yanında nakit para ihtiyacına cevap veren bir ödeme aracıdır. Kredi kartı kullanımının yaygınlaşmasının pek çok sebebi vardır. Bunlardan bazıları nakit para taşımaktan daha az risk taşıması, maliyetinin az olması, kullanımının basit olması, satın alma işlemlerinde güvenli ve hızlı olması bu sebeplerden bazılarıdır.

Kredi kartları bankalar, kredi kartı kurumları ya da bazı ticari kuruluşlar tarafından çıkarılan ödeme araçlarıdır. Kredi kartı çıkaran banka veya kurumların amacı gelir elde etmek, piyasada tanınmayı sağlamak ve müşterileri çekmektir. Kimi kredi kartları imzalanan sözleşmenin içeriğine göre sadece kartın sağlandığı kurumda kullanılabilirken bazıları kredi kartı sağlayan kurumların anlaşma yaptıkları diğer işyerlerinde de kullanılmaktadır.

Kredi kartları iktisadi bakımdan paraya eşdeğer olmamakla birlikte, mübadelede araç olarak kullanılabilmektedir. Fakat kredi kartı doğrudan para tanımları içinde bulunmamaktadır. Kredi kartı sahibinin satın alma işleminde kullanacağı değerin para olarak tanımlanmasında, kredi kartı üstündeki heniz kullanımı gerçekleşmemiş fakat her daim kullanıma hazır olan bakiyenin tanımlanması zordur. Uygulamada para tanımları kişilerin zenginliklerinin bir parçası şeklinde biçimlenmektedir. Fakat kredi kartları servet niteliği taşımadığından para tanımlarına doğrudan dahil olamamaktadır.

Şüphesiz kullanımı her geçen gün yaygınlaşan bu ödeme aracının ekonomiye pek çok etkisi vardır. Kredi kartları hem kredi aracı hem de ödeme aracıdır. Bu sebeple para yaratma potansiyeline sahip olan kredi kartları aynı zamanda fiziki para kullanımını ortadan kaldırmaktadır. Bankacılık sektöründe bu yolla kalan nakit para maliyeti az mevduat olmakta, bu durum ise ülke adına kullanılacak paranın bankalarda birikmesine sebep olmaktadır.

Kredi kartı kullanımında nakit paranın taşınması zorunluluğu ortadan kalktığından kişiler paralarını banka aracılığıyla değerlendirmeyi seçecek ve bu da mevduat hacminde artış

sağlayacaktır. Öte yandan kredi kartlarının kaydi para yarattığı düşünüldüğünde bu durum para arzının azalarak paranın dolaşım hızının artmasına sebep olacaktır.

Ülkemizde her geçen gün kullanımı artan kredi kartlarının yaygınlaşmasının para politikaları üzerindeki etkisinin değerlendirildiği çalışmanın birinci bölümünde, kredi kartının kavramsal çerçevesi işlenmiş ve Türkiye'de kredi kartı kullanımı, Türkiye'de kredi kartının tarihsel gelişimi ve kredi kartının ekonomi üzerindeki etkisi konularına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'de para politikaları, para politikalarına ilişkin kuramlar ve para politikasının araçları ayrıntılı biçimde işlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye'de 2014 yılından başlayıp, 2019 yılının mart ayına kadar kredi kartı sayısında , işlem adet ve tutarlarında gerçekleşen değişim incelenmiştir. Bu değişimlerin para politkası üzerinde ki etkisi Vektör Otoregresif Modeller kullanılarak analiz edilmiştir.

1. KREDİ KARTI VE TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMI

1.1. Kredi Kartının Önemi

Kart sahipleri bilinçli harcama yaptığı sürece kredi kartı tüm taraflar için kazanç sağlayan bir uygulamadır. Kart sahibini nakit taşıma külfetinden kurtarıp gerektiğinde kredi olanağı sağlarken, üye iş yerinin herhangi bir riske maruz kalmasına gerek olmadan taksitli satış yapmasına ve bu sayede de daha çok müşteriye hitap etmesine imkân sağlamaktadır. Bankalar ile diğer kartlı sistem kuruluşları ise komisyon ve işlem ücreti gibi kalemler üzerinden gelir elde etmekte ve kart sahiplerine diğer hizmetlerini pazarlama imkânı bulmaktadırlar.

Yapılan araştırmalar, kredi kartının ülke ekonomisi üzerinde de olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi kredi kartı kullanımının yaygınlaşması kayıt dışı ekonomi üzerinde önleyici bir etki oluşturmaktadır. Ekonominin kayıt altına alınması da kamu gelirlerini artırarak devlet bütçesini daha etkin bir hale getirmekte ve sosyal devlet anlayışının yerleşmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca kredi kartı; senet ve tefecilik gibi düzensiz kredi piyasalarına olan ihtiyacı azaltmakta, tüketim harcamalarında istikrar yaratarak GSYH'nin artmasına yardımcı olmaktadır (Kızılot, Kılıç ve Tokatlıoğlu, 2014: 11-41). Üretim kapasitesini artırmaya yönelik bir kısıt bulunmadığı varsayıldığında, artan tüketim harcamalarının yarattığı talep, istihdamın da artmasına neden olacaktır. Böylece söz konusu şartlarda kredi kartı harcamalarındaki artışın, istihdam üzerinde de olumlu etkisi olacağı ön görülmektedir.

Kredi kartının kısa dönemde enflasyon üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada (Kızılot vd., 2014: 45) kredi kartı etkisi olmayan para arzında %1'lik bir artış gerçekleştiğinde enflasyon %0,06 oranında artarken, kredi kartı harcamalarının GSYH içindeki payı % 1 arttığında enflasyonun %0,07 oranında azalmakta olduğuna ilişkin bulgulara ulaşıldığı belirtilmektedir.

1.1.1. Kredi Kartı İle İlgili Tanımlar

Kredi kartı, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından hazırlanan Büyük Türkçe Sözlük'te, günlük satın almalarda nakit para veya çek yerine geçen ya da bankamatikten nakit çekmek

için kullanılan manyetik plastik kart olarak tanımlanmıştır.

Ülkemizde banka kartı ve kredi kartına yönelik uygulamaları düzenleyen 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu'nun üçüncü maddesinin (e) bendinde ise kredi kartı, nakit kullanımı gerekmeden mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kart veya fiziki varlığı bulunmayan bir kart olarak tarif edilmiştir.

Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (The Committee on Payment and Settlements *Systems* - CPSS) tarafından hazırlanan ödeme sistemleri sözlüğünde ise kredi kartı, sahibine kredi tahsis edildiğini gösteren bir kart olup kart sahibinin önceden belirlenmiş bir limitte alışveriş yapmasını ve/veya nakit çekim yapmasını sağlamaktadır (CPSS, 2003: 16).

Literatürde kredi kartına ait çeşitli tanımlar yer almakla birlikte, esas itibariyle kredi kartı, alışverişte taraflar arasında nakit para kullanılmaksızın işlemin gerçekleştirilmesine imkân sağlayan bir ödeme aracıdır. Kredi kartlarının aynı zamanda kredilendirme olanağı sunan bir yan fonksiyonu da bulunmaktadır. Bu fonksiyonu sayesinde kredi kartı, harcama tutarını azami bir aylık süre ile erteleyerek kullanıcıya söz konusu tutarı krediye dönüştürme imkânı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kredi kartının, banka tarafından kullanıcısına tahsis edilen limit dâhilinde nakit para çekme kabiliyeti de bulunmaktadır. Bütün bu işlevsel özellikler bir arada düşünülecek olursa kredi kartı, kullanıcısına bireysel finansman sağlama olanağı da sunan bir ödeme aracı olarak tanımlanabilir.

1.1.1.1. Kredi kartı sisteminin yapısı ve işleyişi

Kredi kartları pek çok açıdan sınıflandırılmaktadır. Ancak bunların içinde sisteme katılanların sayısına göre yapılan sınıflandırma yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca en belirgin ayrımın da bu sınıflandırma ile mümkün olduğu bilinmektedir. Sisteme katılanların sayısına göre yapılan sınıflandırmada kredi kartı sistemi iki taraflı sistem, üç taraflı sistem ve karma sistem olmak üzere üçe ayrılır.

1.1.1.2. İki taraflı sistem

İki taraflı sistemde kartı çıkaran kuruluşun temel amacı, kendine ait işyerlerinde mal ve hizmet satışı yapılırken müşterilerine taksitlendirme ya da nakit kullanmaksızın ödeme kolaylığı sunmaktır. Bu sistemde taraflardan birini kart hamili oluştururken diğerini aynı zamanda kredi kartı ihracını da gerçekleştiren tacir oluşturur. Sistemin işleyişi şu şekildedir: Kart hamili alışveriş esnasında kartını ibraz ederek ödemesini gerçekleştirmekte, daha sonra

kendisine gönderilen hesap pusulasına istinaden harcama tutarını nakit veya taksitli olarak ödeyebilmektedir. Ancak Teoman (1996: 47), öğretide işletmeye özgü kart, tacir kartı, satıcı kartı (seller credit card), basit kart olarak adlandırılan bu kart sistemin gerçek anlamda bir kredi kartı sistemi olmadığını çünkü işletmelerin böyle bir kartı çıkarmaya gerek olmadan da taksitle mal satabileceğini belirtmektedir. Günümüzde iki taraflı sistemin uygulamasına daha çok alışveriş esnasında müşterilere belirli tutarda indirim sağlayan ya da her alışverişte daha sonra kullanmak üzere puan kazandıran üyelik kartı uygulamalarında rastlanmaktadır.

1.1.1.3. Üç taraflı kredi kartı sistemi

Üç taraflı sistemde ikili sistemden farklı olarak kart çıkaran kuruluş, tacirle özdeş değil üçüncü bir taraf olarak kart hamili ile tacir arasında aracı konumda bulunmaktadır. Kart ihracı, mal satmak isteyen işletmeler değil bankalar veya uzmanlaşmış kuruluşlar tarafından üstlenilmektedir. Bu sistemde aracı sayısı bir olabildiği gibi birden fazla da olabilmektedir. Bu yüzden Çeker (1997: 8-11)'in de belirttiği gibi üç taraflı sistemi, sisteme katılan aracı kurum sayısına göre basit ve geliştirilmiş üç taraflı sistem olarak ikiye ayırmak daha yararlı olacaktır.

Basit üç taraflı sistemde tek bir aracı kuruluş bulunmakta ve kart hamili yalnızca bu aracı kuruluşa üye işyerlerinde kartını kullanabilmektedir. Sistemin işleyişi şu şekilde gerçekleşir: Kartı ihraç eden kuruluş ticari işletmelerle anlaşma yapmak suretiyle üye işyerlerini belirler, kart hamili de söz konusu işyerlerinde kartını ibraz ederek alışverişini gerçekleştirir. İhraççı kuruluş, üye işyeriyle yapılan sözleşmenin mahiyetine uygun olarak komisyon alabilmekte veya ödemeyi belirlenen süre sonunda yapıp, tutarı kart hamilinden tahsil etmektedir. İki taraflı sistemden farklı olarak, Buhur (2004)'un da değindiği üzere, üç taraflı sistemde kartı çıkaran kuruluş, üye işyerlerine kart hamilinin borçlandığı tutarı ödeyerek riski üstlenmektedir. Bu sistem aynı zamanda kapalı sistem olarak da bilinmektedir (A. Karayol, 2007: 4).

Genişletilmiş üç taraflı sistemde kredi kartı ihraç eden kuruluşla üye işyeri ile anlaşma yapan kuruluş birbirinden farklıdır. Bu yüzden genişletilmiş sistemde birden fazla aracı kuruluş bulunmaktadır. Bu durum kart ihraç etmek isteyen kuruluşların, kart ihraç ederek işyerleriyle üyelik anlaşması imzalamak yerine, uluslararası kredi kartı kuruluşlarıyla anlaşarak onların yaygın ağına dâhil olmak istemesinin bir sonucudur. Bu sayede kredi kartları, yöresel olmaktan çıkıp evrensel bir nitelik kazanmakta ve kart hamiline dünyanın neresinde olursa olsun nakit ödemeksizin alışveriş yapma imkânı sunmaktadır (Buhur, 2004: 23-24).

1.1.1.4. Karma sistem

Geliştirilmiş iki taraflı olarak da adlandırılan karma sisteme dayalı kredi kartları ya aynı bölgede ya da aynı branşta kullanılabilen kartlardır (Teoman, 1996: 49-50). Bu sisteme karma

denmesinin sebebi diğer iki sistemin özelliklerini bünyesinde barındırmasıdır. İkili sistemde olduğu gibi kartı çıkaran kuruluşlar kart hamiline mal ve hizmet satan kuruluşlar olmakla birlikte, bu kuruluşlar ikili sistemde görüldüğü gibi yalnızca kendi kartlarını değil, diğer kuruluşlarla anlaşarak birbirlerine ait kartları da geçerli ödeme aracı olarak kabul ederler (Yılmaz, 2000: 18).

1.1.2. Kredi Kartının Yararları ve Sakıncaları

Kredi kartı sisteminde tarafların elde ettiği getiriler olduğu gibi üstlendikleri maliyetler de bulunmaktadır. Getiri ve maliyetleri; kart hamili, üye işyeri ve aracı kurumlar açısından inceleyebiliriz.

1.1.2.1. Kredi kartının hamiline yararları ve sakıncaları

Bu çalışma yirminci yüzyılın ilk yarısından önce yapılıyor olsaydı, kuşkusuz, öncelikle kredi kartının kart hamili için bir saygınlık göstergesi olduğunu ifade etmek gerekecekti. O dönem yapılan çalışmalarda buna ilişkin pek çok örneğe rastlanmaktadır. Teoman (1996: 31)'ın naklettiği üzere o dönemde İsviçre'deki bir otomobil kiralama şirketi kredi kartı kullanan müşterisinden talep etmediği 1000 Frank depozitoyu, nakit ödeme yapmak isteyen müşterisinden talep etmekte; aynı şekilde bir otel işletmesi nakit kullanan müşteriden oda ücretini peşin alırken kart hamili müşterisinin saygınlığını yeterli görmektedir.

Günümüzde ise kredi kartının kart hamili açısından başlıca getirisi kart hamilini nakit taşıma külfetinden kurtarıyor olmasıdır. Bir diğer önemli özelliği ise kişiye özel olmasıdır. Çalınma ya da kaybolma gibi beklenmeyen durumlarda iptal edilebilmekte ve muhtemel kaybı en aza indirgeme imkânı sunmaktadır. Bunun yanı sıra kredi kartı, nakit çekmek veya harcama tutarını taksitlendirerek ödeyebilmeyi de mümkün kılmaktadır. Bu da kart hamilinin gelecekteki gelirinin harcama imkânına sahip olduğunu göstermektedir. Bunlara ek olarak puan, indirim gibi avantajlı özel hizmetlerden ve kartı çıkaran kuruluşça sunulan bankacılık hizmetlerinden ayrıcalıklı olarak yararlanma kolaylığı sağlamaktadır.

Buna karşın, üye işyerleri aracı kuruluşlara ödediği komisyonu fiyatlara yansıtabilmekte, ihraççı kuruluşlar sundukları hizmet için kart hamilinden yıllık kullanım bedeli talep edebilmektedir. Ayrıca bazı kart hamillerinin artan satın alma gücünün cazibesine kapılarak gelirinin aşan tutarlarda harcama yaptığı, ödeyemedikleri kredi borçlarının faiz yükünün giderek arttığı bilinmektedir.

1.1.2.2. Üye işyeri açısından kredi kartının yararları ve sakıncaları

Kredi kartı kabul eden işyerleri, etmeyenlere göre daha fazla müşteriye hitap ederler. Gerek kredi gerekse taksitlendirme fonksiyonu ile kredi kartı, hamilinin alım gücünde artış meydana getirerek üye işyerlerine daha fazla mal ve hizmet satma imkânı sağlar. Ayrıca üye işyerleri kredi kartı kabul ederek alacağın tahsili hususunda meydana gelebilecek tüm riskleri bankaya devretmektedir. Çünkü kart hamilinin ödeme güçlüğü içinde bulunması sadece kredi kartını çıkaran kurumu ilgilendiren bir husustur (Teoman, 1996: 44).

Kredi kartı kabul etmesi durumunda üye işyerinin katlanması gereken en önemli maliyet, işlem başına ödediği komisyon tutarıdır. Buna karşılık, harcama tutarı kabulcü bankaya intikal ettikten 48 saat sonra alacağını tahsil etme imkânı bulunmaktadır.

1.3. Türkiye'de Bireysel Kredi Kartı Uygulaması

Kredi kartları ülkemizde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bireysel kredi kartı uygulamasının ülkemizde hızla yaygınlaşması bir takım sorunları da beraberinde getirmiş ve bu sorunların çözümüne yönelik yasal düzenlemeler yapılmasına ihtiyacı duyulmuştur.

1.3.1. Türkiye'de Kredi Kartının Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de kredi kartları, Amerika'dan yaklaşık 50 yıl sonra piyasaya sürülmesine rağmen kullanımı uzun süre dar bir çevreyle sınırlı kalmış, 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. İlk kullanım alanları çoğunlukla lüks otel ve restoranlar ile şehir merkezlerindeki kimi işletmeler olmuştur (Kaynak ve Harcar, 2001: 26). Ayrıca ABD ve Avrupa'dakinin aksine Türkiye'de bireysel kredi uygulaması kredi kartları ile başlatılmıştır (Yılmaz, 2000: 7).

Türkiye'de kredi kartı uygulamasına yönelik ilk çalışmaların 1963-1964 yılları arasında, İstanbul Turizm isimli firmanın Ortadoğu temsilciliğine bağlı olarak Diners Club ve Carte Blanche ile başlatıldığı, 1968 yılında Koç Grubu'na bağlı Servis Turistik A.Ş. tarafından devralınıp ilk kez geniş bir biçimde uygulamaya konulduğu bilinmektedir (Çırpan, 2000: 19).

Diners Club'tan sonra sektöre Amerikan Express ile Türk Ekspres Havacılık Turizm Ltd. Şti. girmiş, bu iki şirket 1975 yılına kadar rakipsiz olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Eurocard ve Mastercard'ın kullanımı da 1975 yılında sınırlı bir çevrede kullanılmaya başlamış, Visa'nın Türkiye pazarına girişi ise 1983 yılında gerçekleşmiştir (BKM Kronoloji, 2014).

Hükümetin uyguladığı ekonomik serbestleşme programı ile 1980'li yılların başından itibaren kredi kartı piyasasında önemli gelişmeler yaşanmış, Türk bankacılık sektöründe işlemler yüksek teknolojiden yararlanılarak gerçekleştirilir olmuştur (Kaynak ve Harcar, 2001: 27). Bu tarihten sonra kartlı ödeme sistemlerinin hızla yaygınlaşmaya başladığı, piyasadaki yüksek karlılık oranları ve gösterilen yoğun ilginin bankaları da kredi kartı uygulamasına yönelttiği görülmüştür.

Yılmaz (2000: 7), Türkiye'de kredi kartlarının gelişim hızını, bir ödeme aracı olmasından çok ilgili yıllardaki yüksek enflasyon nedeniyle ucuz kredi niteliğinde olmasına bağlamaktadır. Buna karşın, aynı yıllarda riski düşük getirisi yüksek iç borçlanma senetlerine yatırım yapan bankaların, 1990'lı yılların sonundan itibaren faiz oranlarının düşmesiyle müşteri odaklı tüketici piyasasına yöneldikleri de bilinmektedir (Aysan vd., 2011: 212). Arz tarafında meydana gelen bu değişim sonucunda kredi kartı sayısında büyük artış yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de 1990'lı yılların başında kredi kartı sayısı sadece 556 bin iken (Özkan, 2014: 1), 2001 yılına gelindiğinde bu rakam 14 milyona 2019 yılının ilk üç ayında ise 66,7 milyona ulaşmıştır (BKM, 2019). Türkiye'de kredi kartı kullanımı önemli rakamsal büyüklüklere ulaşırken bu alana ilişkin uzunca bir süre yasal düzenleme yapılmamıştır. Kredi kartı piyasasını düzenlemek, piyasada yer alan tarafların hak ve yükümlülüklerini belirlemek amacıyla yapılan ilk yasal düzenleme 23 Şubat 2006 tarih ve 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ile olmuştur.

Türkiye'de kredi kartının ilk uygulaması, kartın imprinter adı verilen bir makinede işlemden geçirilmesi, çıkan slipin imzalatılması ve telefonla bankadan provizyon alınması suretiyle yapılmıştır (Yılmaz, 2000: 8). İşyerleri alacaklarının tahsili için ellerindeki slipleri anlaşmalı oldukları bankalara ibraz ederken, bankalar da birbirlerine ait sliplerin mahsubunu takas ya da tahsil yoluyla yapmışlardır. Uzun yıllar süregelen bu uygulamaya 1990 yılında 13 kamu ve özel Türk bankasının ortaklığıyla kurulan BKM'nin faaliyete geçmesiyle son verilmiştir. Bu tarihten itibaren bankalararası takas, otorizasyon (onay) ve otantikasyon (doğrulama) işlemeleri ile nakit kullanmaksızın her türlü ödemeyi ve para transferini sağlayan veya destekleyen altyapıları oluşturma, işletme ve geliştirme faaliyetleri BKM tarafından yapılmaktadır (BKM Esas Sözleşmesi, 2016).

1.4. Türkiye'deki Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkileri

Kredi kartlarının milli gelire, kayıtdışı ekonomiye, enflasyona ve istihdama birçok etkisi bulunmaktadır. Kredi kartlarının ekonomik etkilerini şu şekilde açıklayabiliriz.

1.4.1. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Milli Gelir Üzerine Etkisi

Yapılan harcamaların ücretlerinin bir sonraki ayda ödenerek faizsiz kredi kullanılması; saygınlık, taksitlendirme, promosyon ve sigorta hizmetleri gibi avantajları bulunan kredi kartları ile harcama eğiliminin artışıyla birlikte efektif talebi körüklenmektedir. Bu da direkt olarak koşulların uygun olması halinde üretim artışına sebep olmaktadır (Yetim, 1997: 22). Tüketim harcamalarındaki artış çarpan etkisiyle diğer koşullar sabitken istihdamla beraber üretimi artırmakta ve bunun sonucu olarak da milli gelir olumlu yönde etkilenmektedir (Yılmaz, 2000: 60).

Konuyu yatırım talebi açısından ele aldığımızda da, kredi kartı sahiplerinin banka hesaplarında bulunan kısa vadeli fonları, bankalar tarafından düşük maliyetli kredi verilebilir fon olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla kolaylıkla plase edebilmektedir. İhtiyacı olan yatırımcılara düşük maliyetle sunulan krediler, kredi kullanımının artmasını tetikleyerek milli gelir üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Yılmaz, 2000: 58-60).

1.4.2. Türkiye'de Kullanılan Kredi Kartlarının Özel Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi

Fertlerin ihtiyaçlarını, doğrudan doğruya karşılayacak mal ve hizmetler için yapılan harcamalara tüketim harcamaları denir. Bir başka deyişle her türlü ihtiyacımızı doğrudan karşılamak amacıyla tüketim mallarına yapılan harcamalara tüketim harcamaları, dolaysız fayda sağlanan mallara da tüketim malları denir. İhtiyaç ise maddi ve manevi benliğimizde duyduğumuz, gidermeye çalıştığımız yemek, barınmak, giyinmek, insanlarla karşılıklı ilişkilere girmek, okumak, eğlenmek gibi alanlardaki yokluk duygusudur (Zarakolu, 1971: 1). Bu anlamda ihtiyaç, giderildiği zaman haz ve doyum, giderilmediğinde ise acı ve elem veren duygulardır (Aren, 1986: 11). Otnes ve Lowery (2004) kişilerin haz duymak ve doyuma ulaşmak, acı ve elemden kurtulmak için ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve fayda elde etmek amacı ile tüketebilecekleri gibi düğün, mezuniyet, yeni iş, doğum günü hediyeleri gibi geleneksel tüketim harcamaları da yaptıklarını ifade etmektedirler.

Tüketimden elde edilen faydanın zamanlaması da önemlidir. Becker ve Mulligan (1997: 729-759) servetin, ölümlü olmanın, bağımlılıkların ve belirsizliğin tüketimin zaman tercihini etkilediğini belirlemişlerdir. Ludvigson ve Paxon (2001: 242-256) ise beklenen tüketim artışı ile belirsizlikler arasındaki ilişkinin doğrusal yaklaşımdan farklı olduğunu göstermişlerdir. Tüketimde ürün fiyatlarının ve mevsimsel dalgalanmalarının da etkili olduğu bilinmektedir. Schor(2005: 309-320) Amerika'da 1993–2005 dönemini kapsayan bir araştırmasında tüketicilerin ucuz malları daha fazla tükettiğini tespit etmiştir. Ferson ve Harvey (1992: 511-552) ise mevsimsel tüketim harcamalarının fiyatlar üzerinde etkili olduğunu belirlemişlerdir.

Kredi kartlarının sağlamış olduğu kolaylıklar ve sahip oldukları özellikler nedeniyle tüketimi artırıcı etkiye sahiptir. Kredi kartının kullanılmasının yaygınlaşmasına parelel olarak özel tüketim harcaların da artış gözlenmektedir.

1.4.3. Türkiye'de Kullanılan Kredi Kartlarının Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi

Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin, kamu hizmetlerini karşılayabilmek amacıyla ya üretim faktörlerine sahip olmaları yada piyasadan mal ve hizmet talebinde bulunmaları gerekmektedir. Bunlara sahip olabilmek için ise gelir kaynağına ihtiyaç vardır. Gerek devlet gerekse de diğer kamu kuruluşlarının kamu giderlerinin finansmanını sağlamak için anayasal sınırlar içerisinde başvurduğu gelirlerin tamamına kamu geliri denilir (Orhaner, 2000: 117). Kamu gelirlerinin tasnifi devletin egemenlik hakkına dayanarak elde edip etmemesine göre değişecektir.

1.4.4. Türkiye'de Kredi Kartlarının Enflasyona Etkisi

Kredi kartı kaydi para yaratmaktadır. Bu durum para talebinde azalışa, paranın dolaşım hızında da artışa sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da enflasyonist etkiye yol açtığı söylenebilir. Aynı zamanda kredi kartının harcamalarda artışa neden olması talepteki artışa neden olması anlamına gelmektedir. Bu da enflasyonist bir etki yarattığı düşünülmektedir (Steindl, 2000: 277). Aynı şekilde Uzgören ve diğerleri de yaptıkları çalışmada kredi kartı harcamaları ve enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Uzgören, Ceylan ve Uzgören, 2007: 252).

Çögürcü ise yaptığı çalışmasında kredi kartının enflasyonu düşürdüğünü ve buna bağlı olarak vergi gelirlerini artırmasını, kredi kartlarının avantajları arasında olduğunu

ifade etmektedir (Çögürcü, 2015: 241).

Talep enflasyonu, belirli bir dönemde, toplam talebin artarak toplam arzın üzerine çıkması sonucunda toplam arzın toplam talebi karşılayamamasıyla beraber fiyat artışlarının ortaya çıkmasıdır (Çelik, 2008: 124). Eğer bir ortamda talep enflasyonu yaşanıyorsa, kredi kartı ile yapılan işlemlerin enflasyona etkileri arz ile ilişkili olur. Yani arz tıkanmadıkça sorun yaşanmaz (Kaya, 2009: 96). Toplam talebi kısmaya yönelik önlemlerden en önemlileri, kredilere üst sınır getirilmesi, hane halkının fazla kredi alıp harcamasının engellenmesi, kredi kartlarına yapılacak taksit sayılarının azaltılması, kredi kartı limitlerinin düşürülmesi, kredilerin seçilmiş sektörlerdeki üreticilere verilmesinin sağlanması ve bazı tüketim harcamaları için kredi verilmesinin yasaklanması gibi kredi kontrolüne yönelik olanlardır (Çelik, 2008: 119).

Keynes'in çarpan etkisi teorisine göre tüketici kredileri yani kredi kartları efektif talebi körükler. Bunun sonucunda kaydi para ortaya çıkar. Para arzının artması demek harcamaların artması anlamına gelmektedir. Bu da dolaylı olarak üretimi artırır. Üretimin artması demek de işsizliğin azalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gerek bilişim alanında gerekse telekomünikasyon alanında yaşanan gelişmeler sonucunda şube bankacılığındaki istihdam bu durumdan olumsuz etkilenirken; pazarın büyümesinin sonucunda kredi kartı pazarlamasının önemi anlaşılmış ve bu alanda istihdam olanakları çoğalmıştır. Buna ek olarak kredi kartlarını gözlemleyen ve kayıt altına alan Bankalararası Kart Merkezi, Kredi Kayıt Bürosu ve kredi kartlarının kullanıcılara ulaşmasını sağlayan lojistik şirketlerinin kurulması da istihdamı artırmıştır (Kaya, 2009: 99).

1.4.5. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Paranın Dolaşım Hızı Üzerine Etkisi

Klasik düşüncenin temel kuramlarından birisi olan Paranın Miktar Kuramı, fiyatlar genel düzeyini açıklamaktadır. Miktar Kuramına göre para ekonomide bir örtü olup, yalnızca fiyat seviyesini etkilemektedir. Para arzındaki bir artış yalnızca mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmakta; üretim, istihdam ve faiz oranlarını değiştirmemektedir. Buna göre paranın ekonominin reel kesimi üzerindeki etkisi nötrdür.

MV=PY şeklinde ifade edilen mübadele denkleminde; M: Para arzı,

V:Paranın Gelir Dolaşım Hızı, P: Fiyat Düzeyi

Y: Reel Geliri ifade etmektedir.

Denklemin sağ tarafındaki Y üretilen mal ve hizmet toplamını ifade etmekte, P ile çarpımı ise nominal GSMH' yı vermektedir. Denklemin sol tarafında para arzı ile paranın dolaşım hızı çarpılmakta ve toplam harcama tutarına ulaşılmaktadır.

Denklemde Gelir (Y) yerine Toplam İşlem Hacmi (T)' de kullanılabilmektedir. Bu durumda denklem MV = PT olarak yazılmakta, V ise işlem hızı olmaktadır. Ancak, GSMH hesaplaması daha tutarlı biçimde yapılabildiğinden ilk denklem daha anlamlı olmaktadır. Paranın miktar kuramına göre para arzındaki bir değişme fiyat seviyesinde aynı oranda bir değişmeye yol açacaktır. Bu ifade klasik görüşün iki temel varsayımını izlemektedir. Birincisi ekonominin tam istihdamda olması ki, bu Say Kanunu ile ifade edilmiştir, ikincisi paranın dolaşım hızının sabit olduğudur. V ile Y sabit olduğu için denklemde M' de meydana gelecek bir değişme, P' yi aynı yönde ve oranda değiştirecektir. Buradaki değişmenin reel olmayıp yalnızca nominal bazda olduğu görülmektedir (Akçay, 1997: 5-6).

Kredi kartı kullanımında fiili olarak efektif para kullanılmadığı için efektif paranın dolaşım hızı düşmekte ve toplam para arzı içinde kaydi paranın payı artmaktadır (Yılmaz, 2000: 78).

1.4.6. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Faiz Oranlarına Olan Etkisi

İktisat literatüründe, faizin çeşitli tanımları yer almakta ve dar ve geniş anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamda faiz, ödünç verilen fonlara uygulanan ve piyasaların belirlediği kira bedeli olup ödünç verilen fon piyasasında arz ve talebe göre oluşur. Buna borç faizi de denir. Oysa sermaye kullanımından kaynaklanan verim artışı, geniş anlamda kullanılan faizdir. Bu faize doğal faiz, gerçek faiz, sermayenin getirisi de denilmektedir. Yaygın bir tanıma göre ise faiz, paranın kiralanması karşılığında talep edilen bedeldir (Karakayalı, 2005: 15).

Faizi hukuki anlamda faiz ve ekonomik anlamda faiz olmak üzere de sınıflandırabiliriz. Hukuki anlamda faiz, alacaklının nakitten bir süre için yoksun kalması nedeni ile, nakdin kullanılması olanağını borçluya bırakması karşılığında elde ettiği, miktarı kanun ya da hukuki işlem ile belirlenmiş, para borçları açısından özel olarak düzenlenen, tahsil için zararın ve kusurun varlığı şart olmayan bir tür tazminat, bir medeni

“semere (getiri)” (Helvacı, ty: 25) iken ekonomik anlamda faiz ise sermaye sahibinin üretimden aldığı pay veya sermayenin başkasına bir süre ödünç verilmesi karşılığında ödenen fiyat şeklinde tanımlanabilir (Akdiş, 1996: 6).

Ayrıca faizi farklı açılardan da sınıflandırabiliriz. Eğer faizi kaynağına göre sınıflandıracak olursak Akdi faiz ve kanuni faiz şeklinde ikili bir ayrıma tabii tutabiliriz. Akdi faiz sözleşmenin tarafları arasında serbestçe kararlaştırılan faiz oranı iken kanuni faiz ise bir ülkenin para otoriteleri tarafından kanun, kararname ve tebliğlerle tespit ettiği faizdir.

Eğer faizi niteliğine göre sınıflandıracak olursak basit faiz ve bileşik faiz şeklinde ayırabiliriz. Bileşik faiz temel olarak faize yatırılan anaparadan dönem sonunda elde edilen faiz tutarının anaparanın üzerine ilave edilip, bir sonraki faiz hesabının bu ilave edilen tutar üzerinden aynı dönem ve aynı faiz oranı ile hesaplanmasıdır. Basit faizde ise faiz geliri üzerinden ilave gelir sağlanmaz sadece anapara üzerinden hesaplanan bir faiz söz konusudur.

Son olarak faizi işleyişine göre sınıflandıracak olursak anapara faizi ve temerrüt faizi şeklinde ifade edebiliriz. Bu ayırım faizin vadeye kadar olan kısmı için mi yoksa vadeden sonraki kısmı için mi işletileceğine göre yapılmış bir ayrımdır.

Çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuş pek çok faiz oranının yanında özellikle çok yaygın olarak rastlanılan bir diğer önemli faiz ayrımı ise reel ve nominal faiz ayrımıdır. Reel faiz, fiyat hareketlerinden arındırılmış, satın alma gücü cinsinden ifade edilen faizken; nominal faiz, piyasadaki fiyat hareketlerinden yani enflasyondan arındırılmamış faizdir (Küçüker, 2007: 4).

Farklı tanımları olsa da faizi en basit anlamıyla aslında paranın fiyatı şeklinde tarif edebiliriz. Kredi kartı kullanımı yaygınlaştıktan sonra insanlar gündelik yaşamlarında pek çok ihtiyaçlarını kredi kartlarını kullanarak gidermeye başlamışlar gıda harcamalarından giyim harcamalarına, sağlık harcamalarından, eğitim harcamalarına kadar hemen hemen her yerde kredi kartları geçerli hale gelmiştir. Eskiden bu harcamaları ceplerindeki nakit parayla yapılırken artık eskisi kadar nakit paraya ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Böylece ellerinde daha az nakit taşımaya, paralarını bankalardaki hesaplarında tutma eğilimine girmişlerdir. Bu sebeple de bankada biriken mevduatlar, yatırımcılar için düşük faizli kredi imkânı sağlamaktadır (Ari, 2008: 40).

Kredi kartı işlemlerinin piyasa faiz oranları üzerinde doğrudan olumlu ya da olumsuz etki yaptığını söylemek pek de mümkün değildir. Kredi kartları borçlanma taleplerinin ve tüketim harcamalarının artmasına neden olabilir. Bu artan borçlanma talepleri, beraberinde faiz oranlarının yükselmesine neden olabilecektir. Ancak kredi kartları banka ve anlaşmalı firmaların rekabeti ve pazar payını artırma gayretleri de faiz oranlarını düşürücü yönde etki yapabilir. Kredi kartlarının faiz oranlarına net etkisi borçlanma talebi artışının faizleri tırmandırma etkisi ile rekabet ve pazar payının faizleri aşağı çekme eğiliminin gücüne ve genel ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişecektir (Bilgen, 2008: 42).

1.4.7. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Turizm Gelirlerine Olan Etkileri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizm, dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve genişleyen sektörlerinden birisi haline gelmiştir. Turizm, çoğu zaman diğer birçok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmakla beraber turizm sektörü, yaygın biçimde gelir, iş ve vergi gelirlerinin oluşturulmasında, ödemeler dengesi problemlerinin hafifletilmesinde, bölgesel ve ulusal ekonomik gelişmelere katkıda bulunmada rol oynayan önemli bir faktör olarak yerini almıştır. Turizm, günümüzde döviz girdisini arttırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi sağlayıcı ve bütünleştirici etkisi olan bir sektör haline gelmiştir. Türk ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, bugünkü dış ticaret açığına, enflasyona ve işsizliğe çare arayan hükümetlerin önemle üzerinde durduğu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çımar ve Bahar, 2003: 2).

Turizmin gelişmesine, kredi kartlarının önemli katkıları olduğu bir gerçektir. Bankaların kredi kartı sistemlerine yapmış oldukları büyük yatırımlar neticesinde ATM ve POS terminali sayısı hızla artmış, yeni teknolojik gelişmelerin sistemde kullanılması neticesinde kredi kartı işlemlerinin hızı artmıştır. Günümüzde kullanılan teknolojiler sayesinde kart sistemleri yurt dışından edinilen kartlar ile yapılan ödemelere yetkilendirme verebilmektedir. Bu yüzden de doğaldır ki bireyler gerek turistik amaçlı gerekse ticari amaçlı yapmış oldukları seyahatlerde yanlarında nakit para taşımak yerine kullanımı kolay ve riski çok daha az olan kartları tercih etmektedirler (Kaya, 2009: 109).

Kart sahiplerinin yaptıkları harcamalara kaarşılık, işyerlerine ödeme yapan yurtdışı bankalara, ülke bankaları uluslararası takas sistemi ile ödeme yapmaktadır. Kart sahiplerinin seyahatlerinde, yanlarında hem planlanmış harcamalarını, hem de

planlanmamış ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihtiyaten nakit döviz bulundurmalarına gerek kalmamaktadır. Böylece yapılacak yurtdışı harcamalarda kayıt altına alınmakta ve kartlar güvenle taşınabilen bir para ikamesi olmaktadır (Karabulut, 2008: 107-108).

Yurt dışından gelen yabancı turistler sahip oldukları kartlar aracılığı ile mal ve hizmet satın alarak ziyaret ettikleri ülkeye döviz girişi, ülke vatandaşların yurt dışına seyahat etmeleri neticesinde yapmış oldukları alışverişlerde kartla yaptıkları ödemeler sonucunda ise döviz çıkışı gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kart ile gerçekleştirilen harcamalar, ödemeler bilânçosunun dengesini etkilemektedir (Kaya, 2009: 110).

1.4.8. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Dış Ticaret İşlemlerine Olan Etkisi

Uluslararası ekonomi; bağımsız devletler arasında gerçekleştirilen emek, sermaye, mal, hizmet ve teknoloji gibi iktisadi değerlerin konu edildiği her türlü ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Uluslararası ekonomik ilişkilerin önemli bir parçasını oluşturan dış ticaret ise ülkeler arasında mal ve hizmetin konu edildiği ticari faaliyetleri kapsamaktadır. Mal ve hizmet ticaretinin milli sınırlar içerisinde gerçekleşmesi yerel ticaret olarak isimlendirilirken bağımsız devletler arasında gerçekleşmesi halinde ise dış ticaret olarak isimlendirilir. Bunun dışında yerel ticaretle dış ticareti birbirinden ayıran başka farklılıklar da mevcuttur. Öncelikle dış ticareti yerel ticaretten ayıran temel faklılık yerel ticarette mal ve hizmet ülke içinde çok daha akışkan olmasına rağmen, uluslararası ticarette hareket kabiliyetinin çok kısıtlı olmasıdır. Bunun dışında dış ticareti yerel ticaretten ayıran başka bir faktör ise yerel ticarette ulusal para kullanılıyor olmasına rağmen dış ticarette uluslar arası ticarette konvertibl paraların kullanılıyor olmasıdır. Özellikle kendi milli parasıyla dış ticaret yapan ülkeler kendi paralarıyla dış ticaret yapamayan ülkelere kıyasla çok büyük dış ticaret kazançları elde edebilmektedirler. Çünkü kendi parasıyla dış ticaret yapamayan ülkelerin ithalat yapabilmesi için öncelikle ihracat yapması yada borçlanma yoluna başvurarak döviz geliri elde etmesi gereklidir. Kendi parasıyla dış ticaret yapan ülkeler ise emisyona başvurarak doğrudan ithalat yapabilme imkânına sahip olabilmektedirler. Bir başka farklılık da uygulanacak olan yasal mevzuatlarda kendisini göstermektedir. Dahili bir ticarette sadece söz konusu ülkenin ticaret mevzuatının uygulanması yeterli iken dış ticarette ihracatçı ülkenin dış ticaret mevzuatı, ithalatçı ülkenin dış ticaret mevzuatı ve uluslar arası mevzuat olmak üzere en az üç farklı mevzuat vardır. Ülkeler açısından dış ticaretin sebeplerine bakacak olursak bunlardan ilki bazı malların üretim ve tüketimi arasındaki yurtiçi dengesizliktir. Bu yurt

içi dengesizlik özellikle;

- Ülkeler arasındaki doğal kaynak yapısındaki farklılıklardan,
- Ülkelerin sahip olduğu nüfus farklılığından,
- Ülkeler arasındaki iklim ve kültürel farklılıklardan,
- Ülkelerin sahip olduğu üretim teknolojisi seviyesinden,
- Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklardan,
- Ülkelerin iç talep yapısı ve tüketici tercihlerindeki farklılıklardan,

kaynaklanmaktadır. Ülkelerin dış ticaret yapmasının başka nedenleri ise ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları ve son olarak ürün ve tercihlerde görülen değişikliklerdir (Karagül, 2008:3-4).

Dış ticaret işlemlerinden kastedilen, ürün ve hizmet hareketleriyle ilişkili işlemlerdir. Başka bir ifade ile ithalat ve ihracat işlemleri ile bu ithalat ya da ihracat işlemlerinin parasal karşılıkları ifade edilmektedir. Bu kavramlar mevzuatlarımızda ihracat; bir malın, yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde Türkiye gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını veyahut müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemleri ifade ederken ithalat; bir ülkedeki alıcıların, başka ülkelerde üretilmiş mal ve hizmetleri satın almalarına denir. İthalat; ithalat yönetmeliği'nde belirtilen nitelikleri haiz gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılabilir.

İhracat bedeli;

- Bankalar aracılığıyla havale şeklinde,
- İthalatçı, ihracatçı veya bunlar adına hareket ettiğini beyan eden Türkiye'de veya dışarıda yerleşik üçüncü kişilerce efektif olarak,
- İthalatçı, ihracatçı veya bunlar adına hareket ettiğini beyan eden Türkiye'de veya dışarıda yerleşik üçüncü kişilerce çek olarak veya
- Kredi kartı ile tahsil edilebilir.

İthalat bedelleri;

- Banka kaynaklarından,
- İthalatçıya ait Dış Ticaret Müsteşarlığı' ndan,
- Alışı yapılmamış ihracat bedelinden,

- Kredi kartından,
- Sermaye hareketlerine ilişkin hükümler çerçevesinde sağlanan kredilerden karşılanmak suretiyle ödenebilir (Kaya, 2009: 110-111).

Kredi kartı kullanımına olanak veren elektronik ticaret, bilgisayar ağları aracılığıyla ürünlerin tanıtımının, satışının, ödemesinin ve dağıtımının yapılması olarak tanımlanmaktadır. Özellikle son yıllarda bilgisayar teknolojisinde meydana gelen gelişmeler mal alım satım işleminin yani ticaretin bilgisayarlardan internet ortamında yapılmasına imkân tanımaktadır. Satıcı malını işyerinde değil internetteki sayfasında görücüye çıkarmakta, alıcı da mağaza mağaza dolaşarak değil internetteki sayfaları gezerek malları görüp, özelliklerini öğrenmektedir. Mal alım satım işlemi de internet üzerinden yapılmaktadır. Kredi kartlarının özellikle sanal ortamda kullanımı arttıkça elekktronik ticaret kolaylaşacak ve toplumda yaygınlaşacaktır. İnsanlar birkaç yıl sonra gezmeden evde bilgisayarlarının başından neredeyse tüm ihtiyaçlarını daha hızlı ve daha kolay bir yolla giderebilecek bir konuma gelecektir. İnternetin uluslararası bir hizmet olduğu düşünülürse gelişiminin uluslararası ticaretin yaygınlaşması sonucunu doğuracağı söylenebilir. Yani insanlar sadece kendi ülkelerindeki malları değil istediği herhangi bir ülkede üretilen malı internetten görüp alma, ödemesini o ülkedeki satıcıya anında yapma imkânı bulacaktır. Daha önce belirtildiği üzere kredi kartı sistemi teknolojide yaşanan gelişmeler sayesinde ilerlemeler kaydetmiştir, kredi kartlarıyla internetten alışveriş yapma imkânı oluşmuştur. Ayrıca bankalar müşterilerine sanal kart gibi internette yapacakları alışverişlerinde kullanılması için fiziken olmayan fakat şifresi, son kullanma tarihi, kart numarası olan yeni ürünler pazarlamaya başlamış, internette daha güvenli bir ortamda alışveriş yapmalarını sağlamıştır (Ari, 2008: 44-45).

1.4.9. Türkiye'deki Kredi Kartlarının Kayıtdışı Ekonomiye Olan Etkileri

Kayıtdışı ekonomi için saklı ekonomi, gizli ekonomi, yeraltı ekonomisi, enformal ekonomi, gölge ekonomi, yasadışı ekonomi, kara ekonomi, düzensiz ekonomi, beyandışı ekonomi, nakit para ekonomisi gibi birçok ad kullanılmaktadır. Bunlar bazen aynı anlama gelse de, çoğunlukla kayıtdışı ekonominin farklı yönlerini vurgulamaktadırlar. Örneğin, enformal ekonomi, gölge ekonomi adları daha çok istihdam boyutunu; saklı ekonomi, gizli ekonomi, beyandışı ekonomi adları vergi boyutunu; yasadışı ekonomi, kara ekonomi gibi adlar yasadışılık boyutunu; nakit para ekonomisi adı ise işlemlerin daha çok nakit para kullanılarak kayıtlarda gösterilmeme boyutunu vurgulamaktadır. Böylesine çok görüntülü

ve karmaşık olan kayıtdışı ekonominin tek bir tanımını yapmak zor görünmektedir.

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) yönünden kayıtdışı ekonomi; tanım olarak GSMH hesapları içinde olmasına rağmen kapsanamayan üretim ve gelirlerin büyüklüğünü, vergi açısından; vergilenmesi gerektiği halde, çeşitli sebeplerle vergi yetkililerinden gizlenen ve denetlenemeyen gelirleri, istihdam açısından; sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlı olmadan çalışan kesimleri ve toplam istihdam kayıtlarında gözükmeyen ve işsiz olduğu kabul edilen eksiklikleri ifade etmektedir. Kayıtdışı ekonomi deyimi ülkemizde bütün bu alanları kavrayacak bir deyim olarak kullanılmaktadır. Kayıtdışı ekonominin, mali, ekonomik, politik, sosyal, psikolojik ve mevzuatla ilgili, birçok sebebi vardır. Her şeyden önce, içinde yaşanılan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevre kayıtdışı ekonomiye uygun bir zemin oluşturabilir. Ekonominin gelişmişlik derecesi, yüksek enflasyon, ekonomik krizler, kayıtlı istihdam yeri sunabilme imkânlarının üstünde nüfus artışı, kırdan kente göç olgusu, eğitim ve vergi bilincinin düşüklüğü, vergi mevzuatının karmaşıklığı, vergi oranlarının ve kayıtlı faaliyette bulunmanın getirdiği diğer yükümlülüklerin yüksek oluşu, cezai yaptırımların düşüklüğü, sıkça çıkan aflar, mükelleflerde kamu kaynaklarının etkin kullanılmayıp israf ve istismar edildiği kanısının bulunması kayıtdışılığı teşvik eden başlıca unsurlar olarak sayılabilir. Kayıtlı ekonomideki istihdam ve gelir imkânlarının kısıtlı veya maliyetinin yüksek olması bireyleri kayıtdışına yöneltebilmektedir. Bireyler, ya faaliyetleri yasalarla yasaklanmış olduğu için veya faaliyetleri yasal olsa da vergi ve sosyal güvenlik payları, ucuz krediye ulaşma, sermaye birikimi ihtiyacı gibi ekonomik yüklerden kurtulmak için kayıtdışılığı tercih ederler. Bir ülkenin üretim gücünün toplam istihdam talebine uygun şekilde tespit edilememiş olması, uygulanacak makro ekonomik ve sosyal politikaların istenen neticeyi vermemesine yol açabilir. Bireylerin yasadışı veya vergi, sosyal güvenlik payları gibi yükümlülüklerini yerine getirmeden veya bir kısmını gizleyerek faaliyette bulunmaları gelir idaresinin ve sosyal güvenlik kuruluşlarının yeterli gelir elde edememesine ve bu yüzden kamu hizmetlerinin aksamasına, bu yükümlülüklerini yerine getirenlerin haksız rekabete maruz kalmalarına, diğer yasadışı faaliyetlerin yayılmasına, sosyal yapının, ahlakın ve ilişkilerin bozulmasına yol açmaktadır (Ilgın,145-146).

Nakit kullanılarak yapılan işlemlerde işlemlerin kayıt altına almak oldukça zordur. Nakit para kullanılarak yapılan işlemlerinin tümünde işyeri işleme ait mal ve hizmet alımı fişi kesmemektedir. İşyeri fiş kesmeyerek işlem sırasında elde ettiği kazancı belgelere

yansıtmadığı için vergi kaçırmış, kayıt dışı ekonomiye hizmet etmiş olacaktır. Oysa kredi kartları alışverişlerde kullanılırsa üye işyeri yaptığı her işlem için POS makinesi satış fişi oluşturmaktır, yani her işlem fişlere yansıtılacaktır. Aynı zamanda o işyerinden yapılan tüm mal ve hizmet alımı alımları bankaların kayıtlarına yansıtılmaktadır. Böylece satıcının bütün kazancı kayıt altına alındığından, vergi kaçakçılığı yapması zorlaşacak hatta imkânsızlaşacaktır. Kartı hamilinin de gelirinin ne kadarlık harcama yapmaya müsait olduğu ortaya çıkacak ve böylece kart hamillerinin gelirinden az vergi vermesi engellenmiş olacaktır (Ari, 2008: 42).

Görüldüğü üzere kredi kartlarının makro anlamda en önemli katkısı olarak kayıt dışı ekonomiyi önlemesi gösterilebilir. Kaydi ekonomi genişletilebilirse devletin vergi oranlarını düşürmesi söz konusu olabilecektir. Çünkü devletin gelirleri muazzam oranda artacak, devlet de toplumsal refahın artması için vergi oranlarını düşürme yoluna gidebilecektir (Ceylan, 2006: 75)

2. TÜRKİYE'DEKİ PARA POLİTİKASI

2.1. Türkiye'deki Para Politikası

Bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanmasında, iktisat politikasının en önemli araçlarından biri para politikasıdır. Para politikası temelde, merkez bankalarının piyasadaki para miktarı, döviz kuru ve faiz oranlarını kullanarak toplam talep ve enflasyonu etkileme çabası olarak ifade edilmektedir. Bu tanımdan hareketle para politikası (Orhan, Erdoğan, 2008: 60);

Paranın icat edilerek kullanımının yaygınlaşması, bu enstrümanın kullanımını belli bir kurala bağlayacak bir para otoritesinin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve bu nedenle merkez bankaları kurulmaya başlamıştır. Paranın tarihsel gelişim süreci içinde kâğıt paranın ortaya çıkışı ve bunun üretimi merkez bankalarına bağlanmıştır. Merkez Bankasının para basma işlemine emisyon adı verilir. Merkez Bankasının emisyon fonksiyonunu yerine getirmek amacıyla bir taraftan para basarken, diğer yandan piyasadaki para miktarını kontrol etmesi ise, para politikasının temelini oluşturmaktadır. Ekonomik istikrarı sağlamada yönetim birimleri genellikle para politikasını tercih etmektedirler. Çünkü "hükümetler daha hantal olan maliye politikası yerine, kolayca ayarlanabilir, değiştirilebilir ve sonuçları kısa dönemde alınabilir olan para politikasını tercih etmişlerdir'' (Güneş, 1992: 13).

Para politikasının yapıcısı ve uygulayıcısı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Merkez Bankasıdır. Ekonomik kararlar üzerinde tek yetkili olması nedeniyle son yıllarda ülke ekonomilerinde merkez bankalarının ve buna bağlı olarak politika yapıcıların etkin şekilde söz sahibi olduğu gözlenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de bağımsız bir Merkez Bankası'ndan söz etmek pek mümkün olmasa da 1931 yılında kurulan Merkez Bankasının zaman içinde bağımsızlık kazandığı söylenebilir. Özellikle 1980'li yıllarda yaşanan liberalleşme hareketleri neticesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) özerklik kazanması uyguladığı politikalarda bağımsız karar almasında ve hedeflerine ulaşmasında daha da etkili olmasına yol açmaktadır. 2001 yılında Türkiye'de ve 2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizler para politikası otoritesi ve buna bağlı olarak da merkez bankalarının aldıkları kararlarda ve uygulamaya koydukları kurallarda bağımsız hareket edebilmelerinin ekonomik dalgalanmaların önlenmesinde ya da bu dalgalanmaların en az zarar ile atlatılmasında çok önemli bir role sahip olduklarının net bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Para politikası hakkında daha detaylı bilgilere geçilmeden önce para politikasının temel enstrümanlarından biri olan paranın tanımı, işlevleri, fonksiyonları ve tarihçesine aşağıda değinilecektir. Bu şekilde daha ilerideki bölümlerde açıklamaya çalışacağımız para politikası, para politikasının amaçları, araçları ve bu konuda ortaya atılan kuramsal görüşler ile Türkiye'de uygulanan para politikalarının daha kolay anlaşılmasını sağlayacak kavramsal alt yapıyı oluşturmak amaçlanmaktadır.

2.1.1. Paranın Tanımı ve Para Politikası

M.Ö. IIV yüzyılda Lidyalılar tarafından icat edilen ve medeniyetin önemli icatlarından biri olarak kabul edilen para, trampa ekonomisinden, günümüz ekonomisine geçiş sürecinin yaşanmasından bu yana günlük hayatın en yaygın kullanılan araçlarından biri haline gelmiştir. Parasız'ın (1993: 193) ifade ettiği gibi; Paranın insanların günlük hayatlarını kolaylaştırmak ve ekonomik faaliyetleri kolaylaştırmak amacıyla icat edildiği düşünülmektedir. Bu düşüncenin ortaya çıkma sebebi trampa ekonomisinde piyasadaki bir malın **n.(n-1)** tane fiyatının olması nedeniyle günlük hayatta alış verişin çok zor hale geldiği düşüncesidir. Parasız ekonomide her malın diğer mallar karşısındaki fiyatının tespit edilmesi alış verişi zorlaştırmaktadır. Paranın değişim aracı olarak kullanılması takasa dayalı değişim sürecinin yarattığı tüm sorunları ortadan kaldırmıştır.

Paranın ekonomik hayattaki önemi konusunda Klasikler, Keynesyenler ve Monetaristler gibi birçok iktisat okulunun görüş birliğinde olmasına rağmen, tanımı konusunda bu şekilde bir görüş birliğinden söz etmek mümkün değildir. Ancak en genel şekilde, ''Para; mübadele, değer saklama ve hesap birimi fonksiyonlarını bir arada taşıyan, soyut veya somut bir belge olarak tanımlanabilir'' (Paya, 2007: 15). Para için yapılan bu tanımın yanında bir de Merkez Bankası'nın paranın fonksiyonlarına dayanarak yapmış olduğu emisyonu ifade eden M1, paranın değere saklama fonksiyonunu içeren M2 ve paranın mübadele fonksiyonunu ifade eden M3 vb. gibi çeşitli para tanımlamaları mevcuttur. Paranın bu tanımlamaları almasına sebep olan fonksiyonları aynı zamanda globalleşen dünyada ticaretin, iş bölümünün ve sanayinin ilerleme kaydetmesinde önemli roller üstlenecek olan bir objenin para olarak sayılabilmesi için gerekli nitelikler haline gelmiştir.

Paranın bu çeşitli tanımlarından yola çıkarak para olarak tanımlanan bir objede homojenlik, kolay taşınabilirlik, bozulmama, bölünebilirlik, taklit edilememe, kullanıldığı yerde genel kabul görme ve zamanla değer kaybetmeme gibi özelliklerinin bulunması

gerekmektedir. Paranın bünyesinde barındırması gereken özellikler; insanların onu çabuk kabul etmesini, yaygın şekilde kullanmasını ve ona güvenmesini sağlayacak niteliklerdir. Paranın yukarıda sayılan özelliklere sahip olması kullanım kolaylığı sağlaması, sahteciliğin önüne geçilmesi, satın alma gücünde değişiklik yaratmayarak değerini muhafaza etmesi, zaman ve maliyet kaybını engellemesi açısından önem taşımaktadır. Tarih boyunca bu özelliklere sahip olduğu düşünülen taşlar ve değerli madenler gibi pek çok obje para yerine kullanılmıştır (Orhan, Erdoğan 2008: 20-26).

Bugün kullanılan kâğıt para sistemine geçilene kadar para pek çok değişik süreçden geçmiş ve farklı değerli madenler para olarak kullanılmıştır. Bu aşamalardan ilki trampa ekonomilerinde kullanılan mal para sistemidir. Ancak bu sistem her mal için birden fazla fiyat oluşmasına neden olduğu ve taşınma zorluğu yaşanmasına neden olduğundan bu sistemin işleyişi zorlaşmış ve bunun yerine metal para sistemine geçiş aşaması yaşanmıştır. Metal para sistemi kıymetli başta altın, gümüş, bakır vb. madenlerin para rolünü üstlenmesi ve bu madenler ile alış veriş yapılması fikrine dayanmaktadır. Fakat bu sistem kıymetli madenler ile ayakta kaldığından bu madenlerin temini zorlaştığında önce altın, gümüş, metal ve çift metal para sistemi gibi aşamalardan geçmiş ve sonrasında da para olarak kullanılan madenlerin değer kaybetmesi, bu sisteme duyulan güvenin azalması ya da bu sistemlerin homojenliğinin bozulması nedeniyle yerini bugün kullandığımız banknot olarak da bilinen kâğıt para sistemine bırakmıştır (Orhan, Erdoğan 2008: 27).

Kâğıt para sisteminde yetkililer yasalardan aldıkları görev ile tedavüle para çıkarırlar. Ancak bu piyasaya kolaylıkla banknot sürülmesi, karşılıksız para basılması gibi bir sakınca doğurmaktadır. Kâğıt para sistemine geçiş ile birlikte para arzının arttırılması bir kıymetli madene bağlanmadığından toplam talebin piyasaya para sürülerek arttırılmasına ve buna bağlı olarak enflasyonun kontrolsüz yükselmesinin önündeki engeller kalkmıştır. Kısaca, kâğıt para sistemi ekonomik dalgalanmalar meydana geldiğinde para arzının kontrolü için başka bir kıymetli madene ihtiyaç duyulmadan para üretilebilmesi sebebiyle ekonomiye müdahale edilmesi noktasında kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenle para politikası açısından önem taşımaktadır. Bu sistemin en büyük sıkıntılarından biri ise daha öncede ifade edildiği gibi kontrolsüz biçimde arttırılan para arzının enflasyona sebep olarak fiyat istikrarın bozulmasına ve para politikasının temel amacı olan fiyat istikrarından sapılmasına yol açmasıdır (Paya, 2007: 20-25).

Günümüz bankacılığının temelleri 1157 yılında Venedik Bankasının kuruluşuyla

atılmıştır. Ancak kâğıt para sistemine geçişin ardından ortaya çıkan para politikası uygulanması gerekliliği nedeniyle dünya genelinde her ülkenin kendi merkez bankasının olması fikri gelişmiştir. Bu fikir doğrultusunda, dünyada ilk merkez bankası Hollanda'da kurulmuştur. Ancak gerçek anlamda Merkez Bankacılığının İngiliz Merkez Bankası olan Bank of England ile 1964 yılında başladığı ve bunu İsveç Merkez Bankasının izlediği söylenebilir. Dünyada bir ülkenin merkez bankasının olması gelişmişlik göstergesi olarak nitelendirilmektedir. ''Günümüzde birçok sanayileşmiş ülkenin, siyasi müdahaleleri engelleyen, yasalarla çalışan, bağımsız merkez bankaları bulunmaktadır'' (Orhan, Erdoğan, 2008: 43-56).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, dünyada emisyon sağlayacak merkez bankalarının oluşturularak her ülkelerin kendi para politikalarını bağımsız olarak belirlemeleri yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu akıma yeni kurulan Türk hükümeti de katılmıştır. Bu akımın ve emisyon etkisinin yanında, Türkiye'de Kurtuluş Savaşı ile kazanılan siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla güçlendirme amacının güdülmesi nedeniyle bir Merkez Bankası kurulması yönündeki tartışmalarla buna bağlı olarak yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Türk tarihine bakıldığında bu konudaki ilk görüşmelerin 1923 yılında yapılan İzmir İktisat kongresinde yapıldığı gözlenmektedir. Bu görüşmelerin ardından Türkiye'de bağımsız bir Merkez Bankası kurulması amacıyla yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının kuruluşu 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Merkez Bankası, farklı kurum ve kuruluşlarca yürütülen işlevlerin tek elde toplanmasının ardından 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankası'nın temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla Banka, temel politika aracı olan reeskont oranlarını belirlemeye, para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenlemeye, hazine işlemlerini yerine getirmeye ve Türk parasının istikrarına yönelik önlemleri almaya yetkili kılınmıştır. Ayrıca Merkez Bankası kuruluş kanununa göre banknot basma yetkisine tek elden sahip duruma getirilmiştir (TCMB, 2012, Tarihçe).

Merkez Bankasının kuruluş sürecinin ardından 1980 yılına kadar yapısında radikal değişikliklere gidilmemiştir. Ancak 1980 yılı ve sonrasında ki süreçte hem Merkez Bankası hem de Türkiye ekonomisi için dönüm noktası sayılabilecek gelişmeler yaşanmış ve serbest ekonomiye geçiş süreci başlamıştır. Ancak liberal ekonomiye geçiş sıkıntılı olmuş ve bu

süreçte pek çok ekonomik kriz yaşanmış, devalüasyon yapılmış ve IMF ile imzalanan stand-by anlaşmalarının sayısı hızla artmıştır. Bu sürecin sonunda 2000-2001 yıllarından yaşanan krizlerin ardından finansal ve ekonomik sisteme reform niteliğinde uygulamalar hakim olmuş, finansal sisteme yapılan denetimler hem arttırılmıştır hem de çeşitlendirilmiştir. 2001 krizi sonrasında ise örtük enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasına geçilmiş ve Merkez Bankasının tam bağımsızlığı temel ilke olarak benimsenmiştir. Bunun yanında Merkez Bankası dünyada ve geçmişte Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerle yeniden karşılaşmamak adına bankalar üzerindeki denetim mekanizmasını güçlendirmek amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) vb. gibi kurumları devreye sokarak çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemlerle olası ekonomik krizlerden korunmaya, kamuoyunun ekonomik sisteme olan güvenini arttırmaya ve ülkedeki bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine çalışmıştır.

2.1.2. Para Politikası Uygulamalarının Özellikleri ve Amaçları

Para politikasının çeşitli uygulamaları vardır. Ancak bütün uygulamaların temel prensibi, paranın zaman içinde değerini kaybetmemesi, fiyatları belirleyen bir hesap birimi ve bir değişim aracı olarak işlevlerini yerine getirebilmesi için piyasadaki toplam para miktarının piyasadaki mal ve hizmet miktarı ile uyumlu olmasıdır (TCMB; 2012; Yayınlar). Para politikası, hükümetin, merkez bankasının ya da para otoritesinin ekonomide, faiz oranlarına, döviz kuruna ve para arzına yönelik olarak aldığı kararlar yoluyla toplam talebi ve buna bağlı olarak da enflasyonu etkileme çalışmalarının bütününü ifade ederek ekonomi için en iyi kabul edilen konumun sağlanmasını amacıyla çalışmalar yapar.

Para politikası genellikle genişletici ya da daraltıcı para politikası olarak ikiye ayrılır. Genişletici para politikası, ekonomideki toplam para arzının; yani ekonomideki para miktarının arttırılması ve buna bağlı olarak faizlerin düşerek, tahvil fiyatlarının yükselmesi anlamına gelirken, daraltıcı para politikası ekonomideki toplam para arzının azaltılarak buna bağlı olarak faizlerin yükselmesi ve talep daralmasının sağlanması anlamını taşır. Genişletici para politikası durgunluk dönemlerinde ekonomiyi canlandırmak ve talep artışı sağlamak amacıyla kullanılırken, daraltıcı para politikası, yüksek enflasyonun ekonomiye hakim olduğu dönemlerde ekonomideki toplam tüketim eğilimin ve toplam talebin azaltılması amacıyla uygulanmaktadır (Paya, 2007: 56-107).

Bir ülkede para politikasının etkin bir biçimde kullanılması için para politikası otoritesinin özgür karar alma, aldığı kararları kolaylıkla uygulayabilme ve yapılan değişikliklerin doğuracağı sonuçları önceden tahmin edebilme kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Bu durum merkez bankalarının bağımsız olması ile doğrudan ilgilidir. Merkez bankalarının bağımsızlığı bu kurumların para politikasına ilişkin ölçü, düzenleme, karar ve uygulamalarında siyasal otoriteler olarak hükümet ve parlamento veya diğer baskı gruplarının etkisi ya da görüşlerinden uzak kalması ile ilişkilidir (Dilik, 2005: 3). Bunun yanında ekonominin büyük ve finans sisteminin derin olması uygulanan kararların etkilerinin görülmesini ya da daha etkili sonuçlar alınmasını kolaylaştırmaktadır. Para politikasının yapıcıları veya uygulayıcıları ne kadar ileri görüşlü ve rahat hareket kabiliyetine sahipse o kurumun aldığı karalar da o kadar, etkili, sorunun çözümüne yardımcı ya da ülke ekonomisinde problem çıkmasına o kadar engel olacak nitelikte olacaktır.

Türkiye'de para politikası kararları Merkez Bankası bünyesinde kurulmuş olan para politikası kurulu tarafından belirlenmektedir. İlgili kurul olağanüstü koşullar ve kriz dönemleri hariç her ay düzenli olarak toplanmaktadır. Gelişen koşullar doğrultusunda para politikası üzerinde yapılması planlanan olası değişiklikleri görüşerek karara bağlamak kurulun en temel görevleri arasında yer almaktadır. Para politikası kurulu; kurul üyelerinin üçte ikisinin katılımı ile toplanır ve katılan üyelerin çoğunluğu ile kararlarını verir. Yapılan toplantı neticesinde alınan kararlar beş iş günü içinde resmi gazetede yayınlanarak uygulamaya sokulur (TCMB, 2012: II). Resmi gazete yayınlanmayan kararların uygulanmaya konulması ise söz konusu değildir.

Merkez Bankaları geçmişten günümüze kadar oluşan süreçte orta vadeli fiyat istikrarını sağlamak için en temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanmaya başlamışlardır. Bu nedenledir ki, merkez bankalarının alacağı para politikası kararlarının ekonomiyi hangi yollarda etkileyerek temel amaçlara ulaşılmasını sağlayacağını bilmesi uyguladığı para politikası stratejisi doğrultusunda paranın miktarını/maliyetini nasıl belirleyeceğine karar vermesi gerekmektedir (Önder, 2005: 5). Bu noktada para arzının arttırılması ya da azaltılması ekonominin toplam hasıla ve fiyatlar genel düzeyi üzerinde önemli etkiler doğurabilir. Teorik olarak, para arzının arttırılması, piyasadaki para miktarının artmasına neden olarak enflasyona yol açarken, paranın maliyetinin yani faizlerin yükselmesi yatırımların azalmasına ve buna bağlı olarak durgunluğa neden olur. Bu nedenlerden dolayı, ekonominin içinde bulunduğu koşullar uygulanacak para politikasının niteliğini belirler.

Para politikasının hedefleri saptanırken enflasyonist ya da deflasyonist eğilimler farklı para politikası tercihlerini gündeme getirebilir. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak yükselmesi olarak tanımlanırken, deflasyon ise bunun tam tersi durumu ifade eder. Kısaca, bir ülke ekonomisinde uygulanacak para politikası belirlenirken, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulların net bir şekilde tespit edilmesi ve sonraki süreçte bu koşullara en uygun para politikasının belirlenmesi gerekmektedir. Deflasyon ya da enflasyon gibi ekonomik durumlardan hangisi ile karşılaşılmasının ülke koşulları açısından daha uygun olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Kısaca; para politikası belirlenirken öncelikli amaçlar belirlenmeli ve bu amaçların uygulamasına yönelik olarak hareket edilmesi gerekmektedir. Politikalar belirlenirken bazı kuralların izlenmesi veya bunların duruma göre belirlenmesi biçiminde iki ayrı noktada tartışmalar yapılmaktadır. Para politikalarının kurala göre belirlenmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi duruma göre belirlenmesi gerektiğini savunanlar da vardır (Taylor, 1993: 196-197).

Taylor'a göre merkez bankası tarafından uygulamaya sokulacak para politikasının bir kurala bağlı olmak zorundadır. Çünkü duruma göre uygulanacak politikaların belirlenmesi piyasada beklenmeyen etkiler yaratabilir. Eğer ekonomik aktörler ileriye dönük beklentilere sahipse, bu durumda gelecekteki politika hareketlerinin ne olacağını gösteren politika kurallarına ihtiyaç duyulur. Bir politika kuralı olmaksızın bu beklentileri ve sonuçlarını tahmin etmenin herhangi bir yolu bulunmamaktadır. Bundan başka politikaların kurala dayalı olmasını gerektiren birçok neden vardır (1998: 1-16). Bu nedenlerden bazıları şunlardır:

- Zaman Tutarsızlığı,

- Net Açıklamalar,

- Politik Baskılar,

- Belirsizlik,

- Enflasyonist Bekleyişler

Merkez Bankası belirlediği para politikası amaçları doğrultusunda makroekonomik değişkenleri etkilemek amacıyla çok çeşitli para politikası araçlara başvurmaktadır. Ancak bu araçlardan hangisinin ulaşılmak istenen hedefe uygun olduğunun belirlenmesi için öncelikle para politikası amaçlarının net biçimde belirlenmesi gerekmektedir.

2.1.2.1. Değiştirilebilir araçlar olması

Para politikası araçları, farklı dönemlerde ve farklı iktisadi koşullar içerisinde, çeşitli yönlerde sık sık değiştirilebilen araçlardır. Bir gün para arzını arttırıcı bir işlem, ertesi gün ise para arzını daraltıcı bir işlem gerçekleştirilebilir. Hatta faiz oranlarını, aynı günün değişik saatleri itibariyle farklılaştırmak mümkündür (Akdiş, 1996: 8-9).

2.1.2.2. Kamuoyuna bilgi verme zorunluluğu olmaması

Para politikası tedbirleri, parlamentolar tarafından yürürlüğe konulmayıp, hükümetin para politikasını yürütmekle yetkili organları tarafından yürürlüğe konulduğu için, halka fazla ayrıntılı bilgi verme zorunluluğu yoktur.

2.1.2.3. Uygulanmasının kolay olması

Para politikası, hükümetin yetkili organları tarafından uygulandığı için, karar almak ve yürürlüğe koymak arasındaki zaman farkı az olacaktır. Para politikası hakkında alınacak kararlar, herhangi bir tasdik, onay veya ilan sürecinden geçmeden, kolayca yürürlüğe konulabilmektedir.

2.1.2.4. Toplumsal tepkinin az olması

Para politikası uygulamaları, maliye politikasına oranla, toplumda daha az tepki uyandırır. Merkez bankasının para arzını arttırması veya daraltması, toplumun pek azı tarafından takip edilir ve değerlendirilir. Ama maliye politikası çerçevesinde vergilerin arttırılması, halkın geneli tarafından tepki görecektir. Bu açıdan bakıldığında, hükümetler para politikası uygulamaları nedeniyle, toplumdan daha az tepki alırlar (Akdiş, 1996: 8-9).

2.1.2.5. Tarafsız olması

Para politikası uygulamaları, ekonomideki kaynak dağılımı üzerinde taraflı bir etki yaratmaz. Para politikaları ile değişen toplam talep, tüm kesimleri eşit oranda etkilemekte, dolayısıyla kaynak tahsisi ve gelir dağılımı dengeleri değişmemektedir. Para politikası lehindeki en önemli noktayı, bu tarafsızlık olgusu oluşturur.

2.2. Para Politikasına İlişkin Kuramsal Görüşler

İktisadın bir bilim olarak kabul edilmeye başlandığı 1700'lü yıllardan günümüze kadar para politikası ile ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. Merkez bankalarının uygulamaya koydukları para politikaları da zaman içinde bu konuda ortaya atılan kurumsal görüşlere ya da ekonominin durumuna göre değişim ve gelişim göstermiştir. Kimi zaman da bir konuda geliştirilen fikirler bu okulun öğrencileri tarafından geliştirilmiş veya eleştirilmiştir. Para teorisi ve politikası hakkında ortaya atılan başlıca teorik yaklaşımlar ve bu görüşlere getirilen eleştiriler sonucunda oluşan teoriler şöyledir:

2.2.1. Klasik İktisadi Düşünce ve Para Politikası

Adam Smith tarafından 1776 yılında yayınlanan Milletlerin Zenginliği isimli kitap bu yaklaşımın temelini oluşturur ve iktisat bilimine ilk teorik bakışın bu şekilde atıldığı kabul edilmektedir. Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), David Hume (1711-1790), John Stuart Mill (1806-1973) ve Thomas Malthus (1766-1834) bu görüşü savunan başlıca Klasik iktisatçılar arasında yer almaktadırlar.

''Klasik iktisatçılar, iktisadi faaliyetlerin açıklayıcı unsurunu kişinin davranışlarına bağlayarak ferdin ve dolayısıyla emeğin, iktisadi faaliyetlerin merkezinde yer aldığı iktisadi analizlere girmişlerdir'' (Tekelioğlu, 1993: 60). Bu yaklaşım özgürlükçü, girişimciliğin daha fazla ön planda tutulması fikrini temel almış ve devletin görevlerinin çok sınırlı olması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Klasik iktisat ekonominin arz yönüne ağırlık vermektedir. Bu nedenle, hükümetlerin çeşitli sebeplerle ekonomiye müdahale etmemeleri gerektiğini savunun klasik iktisatçılar temelde ekonomide bir görünmez el mekanizması bulunduğunu ve bu şekilde ekonominin kendi iç dinamikleri ile dengeye gelebileceğini savunmuşlardır (Savaş, 1986: 34-35). Bu görüşe göre, fiyatların ve ücretlerin esnek olması hem tam istihdamın hem de fiyat istikrarının sağlanması için yeterlidir. Bu görüşün temel varsayımları şöyledir.

- Her iktisadi birim kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek kar ve fayda maksimizasyonu elde etmeye çalışırlar.

- Ekonomide mal ve faktör piyasalarında tam rekabet koşulları geçerlidir. Bu şekilde alıcı ve satıcılar fiyatlar genel düzeyine müdahale edemezler.

- İktisadi birimler ücret, fiyat ve faiz değişikliklerini doğru şekilde algılayarak

beklentilerini bu doğrultuda pozisyon alırlar. Örneğin; para arzı arttığında insanlar enflasyonunda artacağını beklerler. Bu nedenle, çalışanlar ücretlerini, üreticiler ise fiyatlarını arttırarak reel üretim artışında değişme yaşanmasına engel olurlar.

İktisat politikası aracı olarak sadece para politikası araçlarını kullanan Klasik yaklaşımı geçerli kılan 4 teori bulunmaktadır. Bunlar, Mahreçler Kanunu (Say Yasası), Faiz Teorisi, Ücret Teorisi ve Fiyat Teorisidir.

Klasik iktisatçılardan Jean Baptiste Say (1767-1832)'ın, ortaya attığı say kanunu her arzın kendi talebini yaratacağını ileri sürerek bu şekilde ekonominin dengeye geleceğini ifade etmiştir. Ekonomide her arz kendisi kadar talep yaratacağından toplan talep arza eşit olarak üretilen malların hepsinin satılmasını sağlayacaktır. Bu durumda üretimin gelire eşit olması anlamına gerekmektedir. Ancak bu teorinin sadece paralı ekonomiler için geçerli olduğu kabul edilerek, ekonomide tasarruf yapılması ya da mevcut tasarrufların arttırlması halinde geçerli olmayacağı yönünde eleştiriler almıştır (Seyidoğlu, 2002: 396). Klasik iktisatçılar say yasasına getirilen eleştirilere faiz teorisi ile yanıt vermişlerdir.

Klasik gelir dağılımı teorisine göre işçi ücret, toprak sahibi rant, girişimci kar elde eder ve doğal olarak sermayedar girişimci tarafından kullanılan sermaye ile faiz elde eder (Conard, 1959: 6). Bu tanımlama klasik iktisatçıların devlet müdahalesinin gereksizliğini savunmalarının yanında bireylerin davranışlarına duydukları güveninde bir göstergesidir. Faiz oranları ise, tasarruflar ile sermeye talebinin kesişmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle, klasikler faiz oranlarının tasarruflarla yatırımları eşitleyecek bir güce sahip olduğuna bu nedenle de ekonomilerde hiçbir zaman harcama azlığının yaşanmayacağına inanmışlardır.

Ücret teorisi, emek arzı ve emek talebinin kesiştiği noktada ücretlerin tam istihdam düzeyini belirleyeceği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Birbirine zıt nedenlerle oluşan emek arz ve talebinin kesişmesi bir işçinin belirli bir ücret düzeyinde çalışmaya razı olacağı zamanı göstermektedir. Bu noktada emek talebi işçinin verimliliği ve reel ücretlerde meydana gelecek değişmeler ile ilişkilidir. Bu nedenle, ''Klasik sistemde uzun dönemde ücret dengesi ancak geçimlik düzeyde oluşur'' (Kazgan, 1993: 78). Uzun dönemde emek arzının sadece geçinebilecek kadar para kazanılması halinde ortaya çıkacağı savunulmaktadır. Bu nedenle uzun dönemde emek arzı emek talebinden fazla olmaktadır.

Fiyat teorisi, fiyatlar genel düzeyinin nasıl belirlendiğine Paranın Miktar Teorisi'nin yardımı ile açıklık getirmeye çalışmaktadır. ''Bu teoride paranın dolanım hızı ve ticaret hacmi

sabitken para miktarı ve fiyatlar genel düzeyi arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu belirtilir''(Çiçek, 2011: 88). Bu nedenle fiyatlar genel düzeyinin artmasının yalnızca ekonomideki para miktarının artmasına bağlı olduğu savunulmaktadır. Nominal para arzındaki bir artışın, ona olan veri bir reel talep düzeyinde, parayla alınabilecek mallar açısından her bir birim paranın değerini düşüreceğini tahmin eder. Genel fiyat düzeyinin tersi, paranın değerini mallar açısından ölçtüğü için genel fiyat düzeyi artmalıdır (Humprey, 1997: 71). Miktar teorisinin mübadele denklemi aşağıdaki gibidir.

Para Miktarı x Paranın Dolanım Hızı = Fiyat x Ticaret Hacmi

M x V = P x T

Klasiklerin ekonomik olguları açıklmamak için geliştirdikleri ve uzun süre kabıl gören görüşlerine rağmen 1929 yılında dünya genelinde yaşanan büyük bunalımının sonucunda yaşanan ekonomik durgunlaşma ve yüksek işsizlikten kurtulmak için verilen uğraşlara rağmen bir sonuç elde edilememiş olması ve yaşanan bilimsel gelişmeler sonucunda bu teorinin varsayımlarına duyulan güven ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, ekonominin devlet müdahalesi olmadan kendiliğinden dengeye geleceği düşüncesi güvenilir olmaktan çıkmıştır.

2.2.2. Keynesyen Düşünce ve Para Politikası

John Maynard Keynes (1183-1946) radikal düşünceleriyle ekonomide çığır açmış iktisatçılardan birisidir. Bu dönemde bütün dünyayı saran büyük bir ekonomik bunalım söz konusu olduğundan işsizlik ve durgunluk gibi iki büyük meseleyle karşı karşıya kalmış olan piyasa ekonomilerinin önü tıkanmıştır (Savaş, 1997: 742).

Keynesyen makro iktisat modeli tarafından iktisat teorisine getirilen katkıların iki hareket noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Klasik yaklaşıma ait ücret ve fiyat esnekliği varsayımının terk edilmesidir. İkincisi ise, Keynes tarafından ortaya konulan para talebi teorisidir. Bu iki hareket noktası aynı zamanda Keynesyen yaklaşımı Klasik yaklaşımdan ayıran hususların belirlenmesini kolay hale getirmektedir (Erkam, 2010: 7).

Keynes 1936 yılında yayınlanan ve Genel Teori adıyla bilinen İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi isimli kitabıyla klasik iktisatçıların öne sürdüğü düşüncelere karşı çıkarak iktisat bilimine yeni bir bakış açısı getirmiştir. İlk kez işsizlik sorununa değinilen bu kitapta, tam istihdama ulaşılabilmesi için gerekli olan talebin yaratılmasında devletin

sorumluluğuna önemli bir yer verilmiş ve maliye politikasının para politikasından daha önemli olduğu öne sürülmüştür. Ekonomik istikrarsızlıkların toplam talep ve toplam arz arasındaki uyumsuzluktan doğduğunu belirten Keynes, iktisadi dalgalanmaların temel nedenleri olarak; (Keynes, 1936: 313)

(1) tüketim eğilimindeki,

(2) likidite tercihindeki ve

(3) sermayenin marjinal etkinliğindeki değişiklikleri göstermektedir.

Keynes Genel Teoride (1936: 89), tüketim eğilimini etkileyen faktörleri iki gruba ayırmaktadır. Bu faktörlere ise objektif ve sübjektif faktörler adını vermiştir. Buradaki objektif faktörler; ücret değişiklikleri, politika değişiklikleri ile gelir beklentilerinde oluşan değişikliklerden oluşurken, sübjektif faktörler; zevk ve tercihleri kapsamaktadır. İktisadi dalgalanmaları oluşturan likidite tercihi ise Keynes'e göre (1936: 170) ihtiyaç, işlem ve spekülasyon amaçlı olarak üç başlık altında şekillenmektedir. Keynes bireylerin spekülasyon amacıyla da para talebinde bulunabileceği gerçeğini ilk defa ortaya atılmıştır. ''Burada spekülatif para talebinin, düşük faiz oranlarına rağmen yatırımların artmayabileceğinin (likidite tuzağı) ilk defa ifade edilmesi önem taşımaktadır'' (Çolak, 2011). Keynes (1936: 92), net gelirle istikrarlı bir ilişki içerisinde bulunmayan sermaye değerindeki değişmeleri, kısa dönemde tüketim eğilimindeki değişmenin nedeni olarak göstermiştir.

Bireylerin kişisel ihtiyaçları için yaptıkları tüketim malları talebi ile firmaların yatırım malları alımı için yaptıkları yatırım malları talebi toplam talebi oluşturarak Keynesyen iktisat için önem taşıyan kavramlardan birini oluşturmuştur. Ekonomideki mikro sorunlardan daha çok makro sorunlarla ilgilenen Keynes ekonomideki istikrarsızlıkları toplam talep ve toplam arz kavramları ile ilişkilendirmiş ve toplam talebin toplam arzı aştığı durumlarda enflasyon, toplam arzın toplam talebi aştığı durumlarda ise deflasyon olacağını belirtmiştir. Bu nedenle makroekonomik dengenin toplam arz ve toplan talebin ya da toplam yatırımlar ile toplam tasarrufların eşitlendiği noktada oluşacağını ileri sürmüşlerdir. (Aktan, 1994: 60-61).

Talep yönlü iktisat olarak da adlandırılan Keynesyen politikalar paraya fazla önem vermemiştir. Bu nedenle, ekonomik sorunların sadece para politikası ile giderilemeyeceğini ve hükümetlere ekonomiye daha fazla müdahale imkânı verdiğinden maliye politikalarının da kullanılması gerektiğini hatta maliye politikasının para politikasından daha önemli olduğunu

savunmuşlardır. Keynesyen iktisat bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiden söz ederken kamunun açık vermesinin bireylerin gelir düzeylerini arttıracağını ileri sürmüştür. Bireylerin gelir artışına bağlı olarak ise, milli gelir artışı yaşanacaktır. Milli gelir artışı ise bireylerin harcanabilir gelirlerini arttıracağından toplam talep artışı yaratarak fiyatlar genel seviyesini yükseltecektir (Tokucu, Sarıdoğan, 2010: 77-81). Fiyatların yükselmesi ise enflasyon ile sonuçlanarak ekonominin dengeye gelmesini engelleyecektir.

Toplam talebin ekonomi üzerindeki etkisinin Büyük Buhran ile anlaşılmasının ardından her arz kendi talebini yaratır şeklinde tanımlanan Say Kanunun geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Keynesyen iktisat toplam talebi toplam arzın bir fonksiyonu olarak görmek yerine toplam talebin toplam arzın bir fonksiyonu olduğunu ve toplam talebin toplam arz tarafından yönlendirildiğini ileri sürerek ekonomiye farklı bir bakış açısı getirmiştir. Keynes ancak bütün üretim ve istihdam düzeyinde toplam talep fiyatları toplam arza eşit olduğunda arzın kendi talebini yaratacağını söylemiştir. Bunun yanında Klasiklerin söylediğinin aksine paranın sadece işlem amaçlı değil spekülatif ve ihtiyat amaçlı olarak da talep edilebileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca işlem ve ihtiyaç amaçlı olarak talep edilen para miktarının sabit, spekülatif amaçlı talep edilen paranın ise, değişken olduğunu ileri sürmüştür. Spekülatif amaçlı olarak bireylerin para talep etmesinin ise faiz oranları sayesinde ekonominin reel ve parasal kesimleri arasındaki ilişkinin ispatı olarak gösterilmektedirler.

Kısaca; Keynesyen iktisatçılar ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için devletin ekonomideki rolü ve fonksiyonlarının genişletilmesini savunmuşlardır. Keynesyen iktisatçılar "Fonksiyonel Devlet Teorisi" çerçevesinde kaynak kullanımında ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanması, adil gelir ve servet dağılımının sağlanması, iktisadi istikrarın sağlanması, iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması, ödemeler bilançosunda denklik sağlanması gibi devletin bazı fonksiyonlarını sağlamak üzere ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır (Aktan, 1994: 39). Keynesyen iktisatçıların bu görüşlerinin 2008 yılındaki global krizde haklı olduğu görülmüştür. Keynesgil görüşte parasal aktarım mekanizması; yatırım yapma olanağının para ve tahvil ile sınırlandırılmış olması, kredi piyasasındaki işlemlerin dikkate alınmaması, bankalara pasif rol verilmesi ve faizin vadesi üzerinde durulmamış olması nedeniyle eleştirilmiştir (Cengiz, 2008: 116-118).

2.2.3. Monetarist İktisadi Düşünce ve Para Politikası

Amerika'da 1960 ve 1970'li yıllar arasında yaşanan ekonomik durgunluk döneminde Keysenyen politikaların yetersiz kalması nedeniyle Milton Friedman önderliğinde birçok iktisatçı Keynesyen iktisat teorisine eleştiriler getirerek, bu teoriye karşı serbest piyasa ekonomisine ve para arzına dayalı yeni bir teori geliştirmişlerdir. ''Liberal bir görüşü benimseyen ve parasalcılar olarak da bilinen monetaristler temel piyasa mekanizmasının yararlarına dikkat çekerek, piyasa kararlarının hükümet kararlarından üstün olduğunu öne sürmüşlerdir''(Seyidoğlu, 1997: 102).

''Monetaristlere göre; paranın dolaşım hızı kısa dönemde öngörülebilir olduğundan para arzının artması gelir düzeyini yükselterek, talep ve üretim artışına yol açarken uzun dönemde bu ekti üretim düzeyinin artması şeklinde değil, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi şeklinde olacak ve enflasyon yükselecektir'' (Bocutoğlu, 2011: 191). Para otoritelerinin enflasyonu düşürmek için alacakları önlemler ise durgunluğa yol açarak ekonomik dalgalanma yaratacaktır.

Friedman tüketimin beklenen gelirin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürerek Keynes'in tüketimin gerçek gelirin bir fonksiyonu olarak istikrarlı bir seyir izlediği görüşüne karşı çıkmıştır. Uzun dönemde tüketim gelir oranı çok istikrarlıdır. Ancak kısa dönemde tüketim gelir oranı dalgalanmaktadır. Bu olguyu Friedman "Tüketimin Sürekli Gelir Teorisiyle" açıklamaktadır (Hüsnüoğlu, Güler, 2010: 207).

Friedman'a göre insanlar ihtiyat, spekülasyon ve işlem amaçlı olarak para talebinde bulunurlar. Ancak pu para talepleri içinde Friedman için en önemli para tutma motifi ihtiyat güdüsüdür (Friedman, 1959: 349). İhtiyat amaçlı olarak elde tutulmak istenen para miktarı sabit kabul edildiğinden monetaristlere göre para talebi ve paranın dolaşım hızı çok fazla değişim göstermez ve kolaylıkla tahmin edilebilir. Bu nedenle para arzını değiştirerek ekonomik dalgalanmaları gidermenin mümkün olduğu kabul edilmektedir. Sonuç olarak, parasal bir değişkendeki (para stoku) değişme, kısa dönemde reel değişkenleri (istihdam ve reel faiz oranları) değiştirse de; uzun dönemde hepsi denge değerlerine geri dönecek; değişen sadece nominal değişkenler (fiyatlar) olacaktır (Friedman, 1975: 21). Bu nedenle Friedman enflasyonun yalnızca parasal bir olgu olduğunu ve sadece para arzı değiştirilerek düzeltilebileceğini ileri sürmüştür. Bu teoriye göre para otoritesi fiyat istikrarını sağlama ve sürdürme hedefine ulaşmak için paranın büyüme hızını belirlemeli ve bu amaca ulaşmak için

maliye otoritesinden bağımsız olmalıdır (Saçkan, 2006: 4).

2.3. Para Politikası Araçları

Merkez bankaları bir ülke ekonomisinde önceden saptanan belirli amaçlara ulaşmak için para politikası araçlarına sık sık başvurabilirler. Çünkü para politikası araçları, diğer iktisat politikası araçlarından farklı özelliklere sahiptirler. Her şeyden önce para politikası araçları ekonomik koşullara paralel bir şekilde, çok kısa bir sürede ve kolay uygulanabilme ya da değiştirilebilme özelliğine sahip olarak sonuçları kısa sürede alınabilmektedir (Güneş, 1992: 13). Ayrıca, bireyler bu politika uygulamalarına uzun, farklı ve önceden öngörülemeyen bir gecikmeye etki etmeleri nedeniyle çok fazla tepki gösteremezler. Bunun yanında para politikası hedeflerinin pek çok makro politika hedefini bir arada içerebilme kapasitesi, Merkez bankalarının iktisat politikası araçları içinden para politikasını ve onun kullandığı enstrümanları tercih etmelerinin bir diğer sebebidir.

Merkez bankaları, para politikası uygulamalarında belirledikleri hedeflere ulaşabilmek amacıyla değişik araçlar kullanmakta, bu araçların etkinliği ise ülkeden ülkeye, ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine, dünyada mevcut ekonomik eğilimlere ve ülkenin yapısal özelliklerine bağlı olarak önemli farklılıklar göstermektedir (Akçay, 1997: 3). Bu nedenle belirlenen amaçların ve kullanılan araçların birbiriyle uyumlu olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Örneğin; enflasyon sorununun önem kazandığı 1970'li yıllarda parasal büyüklüklerin kontrolünün ve faiz oranlarında istikrar sağlanması amacıyla çalışmalar yapıldığı gözlenmektedir. Böyle bir ortamda daraltıcı para politikası önlemleri alınarak, para arzı azaltılmalı, faizler yükseltilmeli ve buna bağlı olarak insanların tüketimden vazgeçerek tasarrufa yönelmeleri sağlanmaya çalışılmalıdır. Çünkü, bir ekonomide talep daralması sağlanmadığında o ekonomi için enflasyonun sorununun önüne geçilmesi mümkün olmamamktadır.

Bir ülke ekonomisindeki makro büyüklüklerde değişiklikler yapılmak istendiğinde para politikasının baş aktörü olan merkez bankaları dolaylı ya da direkt diye isimlendirilen para politikası araçlarını kullanmaktadırlar. Doğrudan para politikası araçları faiz, kredi miktarı ve doğrudan müdahale imkânı sağlayan para politikası araçlarını mevduat karşılıklarına müdahale edip sınırlamalar getirilerek ekonomik koşulları değiştirmeye çalışır (Aren, 1992: 226). Bu yüzdendir ki, ''Dolaylı araçlar piyasa aracılığıyla kullandırıldığından parasal koşulları etkilemede kullanılabilmektedir'' (Alexander vd., 1995: 14).

Piyasa bazlı politikalar olarak da adlandırılan ve fiyatları piyasa tarafından belirlenen, dolaylı para politikası araçları ise, daha çok merkez bankası bilançosunu etkilemeye yönelik çalışmalarda bulunarak arz-talep dengesini değiştirmeye çalışmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Özellikle son yıllarda finansal piyasalara doğrudan müdahale eden para politikası araçlarının yerine, dolaylı olarak müdahaleye izin veren araçlarda yoğunlaşıldığı gözlenmektedir. Aşağıda para politikasına doğrudan ve dolaylı müdahale imkânı sağlayan araçlar makro büyüklüklerin nasıl etkilendiğinin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla açıklanmaktadır.

2.3.1. Doğrudan Para Politikası Araçlarından Dolaylı Para Politikası Araçlarına Geçiş

Doğrudan para politikası araçları birden fazla olmakla beraber, Merkez Bankaları tarafından etkinlik ve verimlilik açısından en fazla tercih edilen araçlar, açık piyasa işlemleri, reeskont oranı ve disponibilite oranıdır. Merkez Bankaları bu üç aracı kullanarak belirli dönemlerde piyasalara likidite sağlayıp piyasaları fonlamakta, belirli dönemlerde de piyasada bollaşan likiditeyi geri çekerek piyasaları dengelemekte ve piyasada olan likidite düzeyini etkilemektedir. Bu likidite yönetiminde Merkez Bankasının en önemli amacı piyasadaki likidite ihtiyacını tespit ederek likiditenin dağıtımını gerçekleştirmektir (Lipsey, 1978: 645).

Öte yandan, dolaylı para politikası araçlarının, dolaysız para politikası araçlarına göre daha etkin olduğu söylenebilir. Bu durumun nedenleri arasında ilk olarak doğrudan araçların hem finansal hem de finansal olmayan sektörler üzerinde etkisini söyleyebiliriz. Bu görüşümüze destek olabilecek ön önemli husus ise finansal piyasalarda yaşanan inovasyon süreci ve teknoloji kullanımının giderek artmasıdır. Teknolojik kullanımın giderek arttığı bu süreç içerisinde bilgi ve işlem maliyetinin azalması dolaylı para politikasının doğrudan para politikası araçlarına nazaran daha etkin kullanımına sebebiyet vermiştir.

İkinci olarak, dolaylı para politikası araçları kullanım ve etkinlik açısından, dolaysız araçlara göre daha esnek ve geniş bir alanda kullanım imkânı sağlamaktadır. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak dolaylı para politikası araçlarında ani bir değişikliğe gitme imkânını elinde bulunduran Merkez Bankaları, süreç içerisinde bu araçları kullanarak piyasaları dengeleyebilmektedir.

Ayrıca bu araçlar hem birincil hem ikincil piyasalar üzerinde etkili olduğu için, derinliği ve boyutu dolaysız araçlara göre daha geniş bir yelpaze içerisinde yer almaktadır. Öte yandan dolaylı para politikası araçları "kredilerin tahsisinde herhangi bir kısıtlama getirmediği için

kredilerin etkin ve rekabete uygun bir şekilde dağılmasını sağlamaktadır. Böylece finansal serbestleşmeyle birlikte hem tasarruflarda bir artış sağlanmakta hem de yatırımların etkinliği artmaktadır." (Koçyiğit, 2009: 20).

2.3.2. Doğrudan Para Politikası Araçları

Doğrudan para politikası araçları merkez bankalarının para politikası uygulamalarını piyasanın inisiyatifi yerine yasal düzenlemeler yoluyla yerine getirmesine imkan veren araçlardır.Merkez bankalarının genelde ticari bankalardaki kredi ve mevduatın fiyatını veya miktarını merkez bankası tarafından doğrudan kontrol edilebilmesine imkan veren araçlar para politikasının doğrudan araçlarıdır. Özellikle geçici kriz dönemlerinde merkez bankasının mevduat kredi miktarının maksimum büyüklüğünü veya fiyatlarını kontrol edebilmesinin etkin bir yolu olabilir.Finansal piyasaların yeterince gelişmediği veya merkez bankasının dolaylı para politikası araçlarını kullanmada teknik olarak yetersiz olduğu durumlarda doğrudan araçlar oldukça etkin olarak kullanılabilir.

2.3.2.1. Faiz oranı kontrolleri

Merkez Bankası ticari bankaların ve diğer mali kuruluşların kullandıkları faiz oranlarına müdahale edebilme ve değiştirebilmesi yetkisine sahiptir. Bu yetkisi sayesinde farklı ekonomik birimler ya da sektörler için değişik faiz oranları uygulayabilmektedir. Böylece kredi faizlerini düşürerek geliştirmek istediği sektörlere destek verebilme imkânına sahip olmaktadır. Ancak bu araç modern bankacılık sisteminde artık kullanılmamaktadır. Çünkü bankalar kredi vererek aldıkları risk doğrultusunda kendi faiz oranlarını kendileri belirleyebilme esnekliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Taylor, parasal aktarım mekanizmasını analiz etmek amacıyla basit bir şekilde ifade ettiği çalışmasında; faiz kanalının güçlü bir kanal olduğu ve para politikası faiz oranındaki değişikliğin yatırım ve tüketim davranışı üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (1995: 11-26). Faiz kontrolleri tam istihdamın sağlanması, faiz istikrarının sağlanması, para arzının kontrolü gibi amaçlara ulaşılmasını kolaylaştırması açısından para politikası amaçlarına hizmet eden bir araçtır. Bu nedenledir ki, piyasadaki faiz oranlarının kontrol altında tutulması yatırım yapanların ve tasarruf edenlerin beklentilerinin kontrollü biçimde gelişmesini veya değişmesini ve bu beklentilerin merkez bankasının para politikası ile amaçladığı hedefler ile paralel doğrultuda ilerlemesini sağlayabilir (Artar, 2011: 4-6).

2.3.2.2. Kredi tavanı kontrolleri

Kredi tavanları, ekonomik aktörlere açılması planlanan toplam kredi hacminin belirlenmesi aşamasında kullanılmaktadır. Bu yöntem daha çok gelişmiş ülkeler tarafından kredi hacminin genişlemesine engel olmak amacıyla kullanılmaktadır (Hiç, 1982: 51). Kredi tavanları merkez bankasının ticari bankaların açabilecekleri kredi miktarına sınırlama getirebilmesine imkân sağlayan bir para politikası aracıdır. Merkez Bankası ticari bankalara kredi kullandırabilecekleri bir üst limit belirleyerek bankaların kaydi para yaratma sürecini sınırlandırabilmektedir. Kredi tavanının en önemli özelliği banka bazında da uygulanabilmesidir. Bu tavanlar bankaların sermeye yapısı, kredi verdikleri müşteri profili ve kredi durumu değerlendirilerek belirlenir ve bu sayede ticari banka fonlarının spekülatif alanlara kaymasının önüne geçilmeye çalışılır. Ayrıca, kredi tavanları dolaşımdaki paranın miktarını ve maliyetini de belirleyerek faiz oranlarının istenilen düzeyde oluşmasının önünü açmaktadır.

2.3.2.3. Farklılaştırılmış reoskont kotaları

Reeskont kelime anlamı olarak el değiştirmiş demektir. Kısaca, merkez bankalarının bankaların iskonto amacıyla getirecekleri menkul kıymetlere farklı faiz oranları uygulayabilme durumudur. Erçel'e göre; reeskont oranlarının temel görevi, bankaların serbest rezervlerini etkileyerek para arzını düzenlemektir. Çünkü serbest rezervler ile para arzı arasında ters; reeskont oranları arasında ise doğru bir orantı söz konusudur (1979: 45). Merkez bankaları ekonominin durumuna göre farklı reeskont oranları belirleyerek bazı sektörleri destekleyebilir ya da gelişimini sınırlayabilir. Farklılaştırılmış reeskont kotaları bankaların mali yapıları ve ihtiyaçlarına göre merkez bankası tarafından belirlenen oranlardır. Ticari bankaların ve finansal kurumların bilançoları göz önünde bulundurularak merkez bankaları tarafından farklı reeskont oranları uygulanması bu kurumların kredi verebilme kapasitesini kontrol ederek, parasal genişlemeyi kontrol etmesinin yanında bu kurumlarda gerçekleşmesi muhtemel ekonomik krizlerinde önüne geçebilmektedir (Paya, 2007: 107). Ancak farklılaştırılmış reeskont oranları yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde diğer para politikası araçları ile birlikte kullanıldığında etkili olmaktadır. Çünkü ''yüksek enflasyon ortamında fiyatların sürekli arttığını gören girişimciler yüksek faiz ile de olsa kredi talep etmeye devam edeceklerdir''(Gürkan, 1990: 254).

2.3.2.4. Disponibilite uygulaması

Hükümet veya para otoritesi, ticari bankaları ve banka dışı mali aracıları, ellerindeki fonların belli bir oranı ile öngördükleri tahvil ve bonoları satın almaya, merkez bankasında serbest tevdiat ve kasalarında nakit olarak bulundurmaya zorlayabilir. (Akçay, 1997: 15) Türkiye'de 1994 yılından sonra kullanılmaya başlanan disponibilite oranı, bankaların yaratabilecekleri kaydi parayı doğrudan kontrol altında tutulabilir. Bu şekilde kaydi para ile birlikte para arzını da kontrol altında tutulabilecektir. Disponibilite oranı ne kadar yüksek olursa bankaların yaratabilecekleri kaydi para miktarı da o kadar düşük olacaktır. Örneğin, disponibilite oranının %20 olduğu bir ekonomide toplanan 100,00 TL'lik bir mevduattan 80,00 TL kaydi para yaratılırken bu oranın %30 olması durumunda yaratılan kaydi para miktarı 70,00 TL'ye düşecektir.

2.3.2.5. Finansal aracıların portföylerinin yeniden düzenlenmesi

Merkez bankaları, ticari bankaların ve banka dışı kurumların ellerinde bulundurabilecekleri kıymetli evrakların bileşimine müdahalede bulunabilir. Bu kurumların alım ya da satım yapacakları tahvil, bono ya da hisse senetlerinin hangi sektörlere ait olacağını belirleyerek gelişmesini istediği veya ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağladığı düşünülen sektörlere destek vererek bu sektörlere ait menkul kıymetlerin kurumların ellerinde bulundurulmasını zorunlu hale getirebilir. Finansal kurumların portföylerinde bulundurdukları menkul kıymetlerin bileşimi ekonomik büyümenin yönünün ve miktarının kontrolünün kolaylaşmasını sağlamaktadır. Örneğin, kurumların finansal risklerini azaltmak adına finansal aracılara portföylerinde devlet tahvili bulundurmaları zorunluluğunu getirilebilir.

2.3.2.6. Hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü

Politika yapıcıların menkul kıymet alımına kredi kontrolü getirmesinin amacı finansal piyasalarda spekülasyona yol açabilecek davranışların önüne geçmektir. Merkez bankaları bu kontrol ile bankaların hisse senedi ya da tahvil alırken aldığı menkul kıymet bedellerinin ne kadarının peşin ödeyeceğini belirleyebilir. Bu kontrol yapılarak bankaların portföylerine kattıkları menkul kıymetleri teminat gösterip para arzının aşırı artmasına neden olmalarının ve spekülatif davranmalarının engellenmeye çalışılmaktadır.

2.3.2.7. Tüketici kredilerinin kontrolü

Krediler kaydi para yaratma mekanizmasının bir sonucudur. Tüketicilerin kullandıkları krediler ticari amaçlar dışında doğrudan mal ve hizmet alımına yol açmaktadır. Bu durum ekonomide toplam harcamaları arttırarak genişleyici bir etkiye neden olur. Bu nedenle bu tip kredilerin kontrol altında tutulmayarak kredi hacminin genişlemeye devam etmesi durumunda uygulanmaya çalışılan para politikası amaçlarının dışına çıkılması söz konusu olur.

2.3.2.8. Özel mevduatlar

İthalat teminatları gibi açılması ve merkez bankasında tutulması yasa ile zorunlu hale getirilen mevduatlardan biri de özel mevduatlarıdr. Bu işlemlerin yapılmasının sebebi para arzındaki genişlemenin kontrol altında tutulma çabası ve ticari ilişkilerin kolaylaştırılarak her iki taraf içinde güven ortamının oluşturulmasını sağlamaktadır. İthalat teminatları ödeme araçlarının dolaşım hızını azaltmakta ve bu nedenle para ve kredi darlığı yaratmaktadır. Bu durumda piyasada istikrarsızlığa yol açmamak için teminat oranlarının kısa sürelerde belirlenmesi daha iyi olacaktır (Avcı, 1988: 51).

2.3.2.9. Merkez bankasının moral takviyesi

Merkez Bankaları bazı durumlarda piyasaları yapmış olduğu sözlü müdahaleler ile yönlendirebilmektedir. Herhangi resmi dayanağı olmayan bu uygulamanın bir nevi kurumsal finansal kuruluşları ikna etme politikası olarak görülmektedir.

Bu uygulama ile güven aşılayan bankalar ve diğer finansal kuruluşlar kredi arzı konusunda daha ılımlı bir tavır sergileyip kredilerine tavan uygulaması getirmektedir.

2.3.2.10. Diğer araçlar

Para politikasını doğrudan etkileyen diğer araçların içinde merkez bankalarının ikna politikası, reklam ya da resmi olmayacak şekilde verdiği öğütler sayılabilir. Merkez bankası bu şekilde özel bankaları ülke çıkarları doğrultusunda hareket etmeye davet edebilir ya da beklentilerin değişmesini sağlayabilir. İkna politikası merkez bankaları finansal piyasalarda oluşabilecek spekülasyonların önüne geçme çabalarını kolaylaştırmaktadır. Yasal zorunluluklar getirilmeden yürütülen bu politikalar ülke çıkarlarının korunması açısından önemlidir.

Yukarıda detaylı olarak açıklanan doğrudan para politikası araçları ile varılmak istenen amaç; ticari bankalar ya da aracı kurumlardaki kredi ve mevduatın fiyatını veya miktarının politika yapıcılar tarafından doğrudan kontrol edilebilmesidir. Bu araçların, topluma kolay açıklanabilmesi, göreceli olarak kolay uygulanabilmesi, topluma ve hükümetlere yüklediği mali yüklerin kısmen daha az olması, farklı para politikalarına kolay dönüşebilmesi kapasitesine ve esnekliğine sahip olması ve hükümetler tarafından kolay kabul görmesi gibi faydalarını olduğundan bahsedilebilir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde ve kriz durumlarında doğrudan para politikasının destekleyici özellikleri nedeniyle çok sık kullanıldığı gözlenmektedir. Banka parasını ihraç eden kurum sıfatıyla 1980'li yılların sonlarına kadar merkez bankaları tarafından kullanılan doğrudan para politikası araçları, bu tarihten itibaren önce gelişmiş ülkeler ardından da gelişmekte olan ülkeler tarafından terk edilerek yerini dolaylı para politikası araçlarına bırakmıştır.

2.3.3. Para Politikasının Dolaylı Araçları

Dolaylı para politikası araçları piyasa mekanizmaları aracılığıyla ara parasal hedefi etkilemektedir (Leite, 1992: 155). Diğer bir ifadeyle, dolaylı para politikası araçları merkez bankalarının piyasalara bir aracı gibi girerek işlem yapmasını sağlayan, inisiyatifi piyasalara bırakan araçlardır. Literatürde piyasa bazlı araçlar olarak da tanımlanabilen dolaylı araçlar, piyasadaki katılımcıların isteğine bağlı olarak (gönüllü) piyasa fiyatlarıyla yapılan işlemler sayesinde bankalara sağlanan likiditeyi değiştirmektir. Bu nedenle birçok gelişmekte olan ülke makroekonomik hedeflerine ulaşabilmek amacıyla, piyasa bazlı araçların kullanımını daha aktif bir hale getirerek, kullandıkları parasal kontrol sistemlerini yeniden yapılandırmışlardır (Wong, 1992: 90). Dolaylı araçlar, doğrudan araçların tersine, mali aracılık hizmetlerinin etkin olarak kullanılmasını sağladığı için ve kayıt dışı finans sektörünün büyümesini teşvik etmediğinden dolayı daha etkindir. Ayrıca, büyük oranda teknolojik geli melerin bilgi ve işlem maliyetlerini düşürmesiyle yaşanan finansal yenilikler (ve liberalizasyon) de bu araçların kullanımını daha fazla etkinleştirmiştir. Doğrudan araçlar, piyasalar aracılığıyla kullanıldığından, ekonomik olarak bazı parasal büyüklükler daha önemsiz bir hale geldiğinde bile bu araçlarla parasal koşullar etkilenebilmektedir. Yapısal reformlarla ekonomi serbestleştirilerek ve piyasa rekabeti sağlanarak, piyasa bazlı araçların para politikası yönetiminde ağırlığı giderek artmıştır. Böylece, faiz oranları ve döviz kurları gibi temel fiyat göstergeleri, para politikası içinde çok daha önemli bir hale gelmiştir.

Dolaylı araçlar, para politikası uygulamalarında daha büyük bir esneklik sağlamaktadır. Ani şoklara ve yanlış politika uygulamalarına karşı, dolaylı araçlar kullanılarak anında değişiklik yapılabilmektedir. Özellikle, yıllık veya dönemsel olarak yapılan doğrudan araçlardan kredi tavanı değişiklikleri bu tür ani ve hızlı politika değişikliklerine olanak vermemiştir. Piyasa bazlı parasal araçlar, ticari bankaların ve diğer finansal kuruluşların likidite pozisyonlarını değiştirmek yoluyla, dolaylı olarak para, kredi ve faiz oranlarını etkilemektedirler (Alexander, vd, 1995:128). Dolaylı para politikası araçlarıyla, merkez bankası kendi yükümlülüğünde bulunan rezerv paranın miktarını veya fiyatını kontrol ederek, tüm bankacılık sistemindeki kredi ve para miktarı ve faiz oranları çok daha geniş ölçüde etkilenebilmektedir (Gray ve Hoggarth, 1996: 70). Dolaylı araçlar, kredi dağıtımında ve para politikasının oluşturulmasında piyasa güçlerine dayandırıldığından dolayı, hem ekonomik sinyallerin en temel kaynağı olan finansal piyasaların gelişimine hem de siyasi baskıların (depoliticize) azalmasına yardımcı olmaktadır. Dolaylı araçlardan etkin olarak yararlanabilmek için, merkez bankasının bu araçları uygun bir kapasiteyle ve doğru analizlerle birlikte kullanması zorunludur. Finansal serbestleşmeyle birlikte dolaylı araçların kullanılmasının en temel avantajı finansal tasarrufların artmasıyla birlikte yatırımların etkinliğinin artması olmuştur (Ersel ve Öztürk, 1992: 11). Dolaylı para politikası araçlarının kullanılmaya başlanmasıyla para politikasının etkinleşmesi; geçiş sürecinin sonunda parasal çarpanların ve temel parasal büyüklüklerin yönetilebilir seviyelere inmesi, bunların tahmin edilebilirliğini kolaylaştırmıştır. Bu geçişle faiz oranları da pozitif değerler almış ve kısa vadeli faizlerdeki volatilite artmış böylece geçiş sonrası bu faizler hem piyasa koşullarına hem de merkez bankası davranışlarına daha hassas hale gelmiştir (Öçal vd., 1997: 302). Dolaylı araçların, istikrarlı ekonomik koşullara ve sürdürülebilir mali politikalara ihtiyacı vardır. Dolaylı para politikası araçlarının etkin kullanımı için, mali disiplinin sağlanması çok önemlidir. Bunun için hükümetin mali açıklarının parasal finansmanına merkez bankası tarafından kesin bazı kısıtlamalar koymak, yürütülen para politikası açısından çok faydalıdır. Bu tür bir program, borçlanma enstrümanlarının genişlemesine, piyasa bazlı işlemlere ve ikincil piyasa işlemlerine de destek vermiştir. Borç yönetimi ve para politikası hedefleri arasındaki potansiyel çatışmaların, para politikası lehine çözümlenmesi de çok önemlidir. Para politikasının en iyi şekilde yürütülebilmesi amacıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke merkez bankaları dolaylı (endirekt) para politikası araçlarının bir karışımını kullanmaktadırlar. Bu araçların neler olduğuna çalışmanın bundan sonraki kısmında değinilecektir.

2.3.3.1. Açık piyasa işlemleri

Açık Piyasa İşlemleri (APİ), Merkez Bankası tarafından piyasada dolaşımda olan para miktarının artırılıp azaltılabilmesi maksadıyla, hazine bonosu ve tahvilleri kullanılarak özel sektörün sahip olduğu birtakım bono ve tahvillerin alım satım işlemlerine verilen addır (Önder, 2005: 70, Karaş, 2017: 631). Merkez Bankasının piyasada yer alan bahse konu kıymetleri satın alması, Merkez Bankasınca piyasaya para sürmesi, değerlerin satılması ise Merkez Bankasının piyasadan para çekmesi anlamına gelmektedir. Bu faaliyetler, piyasada dolaşımda olan rezerv paranın (parasal tabanın) değişmesine yol açmaktadır. Bu duruma bağlı olarak kaydi para hacmi de aynı yönde değişim göstererek piyasadaki toplam para stoğu miktarında değişim yaşanmasına neden olmaktadır (Ceylan, 2010: 18).

Bir başka tanıma göre "para otoritelerinin piyasadaki para miktarını, ekonominin ihtiyacına göre ayarlama imkânı sağlamaktadır. Dar anlamda, devlete ait kıymetli evrakların, Merkez Bankasında alım ve satımını kapsayan bu araç, geniş anlamda daha çok iktisadi işletmelerin kredi faaliyetlerini kapsamaktadır." (Güven, 1968: 28)

"Açık piyasa işlemleri için yeni tahvil veya senet ihraç, edilemez. Şayet Merkez Bankası para arzını bu yolla arttırmaya amaçlarsa, piyasadan açık piyasa alımlarında bulunur, böylece piyasaya para enjekte eder, eğer amaç para arzını düşürmekse, portföyündeki senet (veya tahvil) lerin bir kısmını satışa çıkarır, bu yolla piyasadan geri çeker." (Keyder, 1993: 67).

Merkez Bankaları açık piyasa işlemleri aracını kullanarak piyasadaki yani dolaşımdaki para miktarını etkileyerek, ülke içerisindeki likiditeyi ayarlamaktadır. Nitekim "Merkez Bankacılığının en etkin para politikası araçlarından biri olan açık piyasa işlemleri, Merkez Bankaları tarafından likidite ve kısa vadeli faiz yönetimi için kullanmaktadır." (TCMB Bülteni, 2012: 1). Ekonominin içinde bulunduğu enflasyonist veya deflasyonist duruma göre piyasaya likidite enjekte etmekte veya bu likiditeyi çekmektedir. Dolayısıyla, bu aracın piyasada defansif ve ofansif etkilerini olabileceği görülmektedir.

Bu açıdan "parasal tabana etki eden unsurlar, parasal tabanını beklenenin üzerinden etkilediğinde, Merkez Bankası bu etkiyi dengeleyici yönde hareket eder. Merkez Bankasının bu işlemleri, parasal tabanı değiştirmeye yönelik etmenlere karşı sadece savunma niteliğinde olduğundan, bu tur işlemlere defansif işlemler denir. Öte yandan Merkez Bankası bir

dengesizlik durumu olmaksızın, parasal tabanı değiştirmek amacı ile açık piyasa işlemleri yaptığında bu işlemlere ofansif işlemler denir." (Parasız, 2003: 297).

Hazine bonoları veya Merkez Bankası senetleri; finansal sistemin derinliğini negatif yönde etkilemeyen, finans kuruluşlarının kredi kapasitelerine zarar vermeyen ve bankalara piyasa faiz oranı üzerinden getiri sağlayan özellikleri sebebiyle piyasada var olan sistemi bozmamaktadır. Bu özellikleri sebebiyle de hazine bonoları ile Merkez Bankası senetleri piyasada sterilizasyon aracı olarak kullanılmaktadır. Buradaki sterilizasyon kavramı, cari dengesizliklerin piyasada üzerindeki olumsuz etkilerini, para arzında yapılan değişikliklerle minimize etmek ya da mümkünse yok etmek amaçlı yapılan işlemler kast edilerek kullanılmıştır. Ancak finansal sistemlerinin derinliği yetersiz olan ülkelerde bu tür araçlarla yapılan işlemlerin fiyat etkisi çok yüksek olabilmektedir. Buna benzer şekilde yerli tahvillerin faiz oranlarında çok hızlı artışların olduğu zamanlarda piyasa dışından araçların kullanılması daha çok tercih edilen bir durumdur (Didem, 2005: 25).

Bu para politikasının en önemli avantajlardan biri kuşkusuz esnek olmasıdır.Diğer bir ifade ile, Merkez Bankaları parasal tabanının boyutunu belirlemek için bu araç vasıtasıyla istediği kadar tahvil alıp satabilmektedir. Değişen koşullara ve beklentilere bağlı olarak, parasal tabanı istediği yönde değiştirebilmekte yani tersine çevirebilmektedir. Bu sayede Merkez Bankaları piyasaya istediği zaman fonlamakta veya tersini yaparak, en önemli aracı olan kısa vadeli faiz oranlarını etkilemektedir.

Başka bir avantajı ise, ülkenin sermaye piyasalarının derinliği ve boyutuna da bağlı olarak finansal piyasaların gelişmesine yapmış olduğu katkıdır. Ancak politikanın etkili olabilmesi için ülkede piyasa derinliğinin fazla olması gerekir. Aksi takdirde yapılan her müdahale ilgili ülkenin birincil piyasasını doğrudan etkileyerek, piyasalar arası geçişleri zorlaştıracak ve ülkenin sermaye piyasalarında döngü yapısını olumsuz etkileyebilecektir.

Doğrudan satım işlemleri

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), piyasadaki likidite gereğinden fazla ve kalıcı olduğunda enflasyonist baskıyı kırmak amacıyla doğrudan satım yapar. Doğrudan satım işleminin bilançoya etkisi alım işleminin olduğu kalemlerde yaşanan azalışla kendini gösterir. Aktifte kamuya açılan nakit krediler ve pasifte de emisyon ve/veya mevduatı azalır (Dayı, 2000: 14).

Ters repo işlemleri

Ters pero işlemleri, piyasada likidite fazlasının geçici olduğunun düşünüldüğü durumlarda yapılan kısa vadeli bir işlem çeşididir. . Ters repo işlemlerinde, merkez bankası, portföyündeki senetleri bankalara belirli bir süre için satar, bankalar da karşılığında ellerindeki fazla likiditeyi geçici bir süre için merkez bankasına devrederler. Merkez Bankası senetleri bankalara belirli bir fiyattan, belirli bir vade için satarken, işlemin vadesinde de belirlenen faizle birlikte, aynı senetleri bankalardan geri alacağını kabul etmiş olur. İşlemin vadesinde bankalar senetleri tekrar merkez bankasına satmak zorundadırlar (Emre ve Fıkırkoca, 2004: 61).

Merkez bankası, piyasadaki likiditenin geçici bir süre için fazla olduğunu, belli bir süre, örneğin 30 gün, sonra tekrar normal seviyelerine döneceğini düşünüyorsa, fazla likiditeyi ters repo işlemleri ile piyasadan çeker. Ters repo işlemlerinde merkez bankası, APİ portföyündeki senetleri bankalara belirli bir süre için belirli bir fiyattan geri almak vaadiyle satar, bankalar karşılığında ellerindeki fazla likiditeyi geçici bir süre için merkez bankasına devrederler. Ters repo işlemlerinde iki anlaşma aynı anda yapılmış olur. Merkez bankası, senetleri bankalara/aracı kurumlara belirli bir fiyattan, belirli bir vade için satarken, işlemin vadesinde de belirlenen faizle birlikte, aynı senetleri bankalardan/aracı kurumlardan geri alacağını kabul etmiş olur. işlemin vadesinde bankalar aynı senetleri tekrar merkez bankasına satmak zorundadırlar (Günal, 2001: 80).

Doğrudan alım işlemleri

Merkez Bankası, likiditenin kalıcı olarak istenilen düzeylerden az olacağına inanıyorsa, eksik olan likiditeyi sağlamak için bankalardan / aracı kurumlardan kıymet alır ve karşılığında bankalara, aracı kurumlara nakit aktarır. APİ portföyüne, piyasadan alınacak devlet iç borçlanma senetlerinin vadeleri, eski kanunda işlem valörü itibariyle bir yıldan kısa vadeli olması gerekirken; yeni düzenlenen kanunla, artık böyle bir vade sınırlaması uygulanmamaktadır. Çağdaş merkez bankacılığı ilkeleri merkez bankalarının birincil piyasadan (kamudan-hazineden) menkul kıymet almasına olanak vermemektedir. Doğrudan alım işlemi sonucunda, bankalar kalıcı olarak ekonominin ihtiyaç duyduğu likiditeye kavuşurken, faizlerin enflasyon hedefi ile tutarlı düzeylerde kalması sağlanmış olur. Böylece, bankaların/aracı kurumların toplam rezervleri arttırılır (Yiğit, 2002: 38).

Repo işlemleri

Genel olarak repo işlemi, belirli bir vadede verilen para karşılığında vade sonunda ana paranın ve faizin alınması olarak görülse de, aslında repo, sermaye piyasası araçlarının belirli bir vadede geri alma taahhüdüyle satımıdır. Diğer bir ifadeyle, repo yapan taraf aslında parayı kullanan taraftır. Repo, menkul kıymetin geçici bir süre için kiraya verilmesi olarak da düşünülebilir. Türkiye'de repo işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri üzerinden yapılmaktadır. Getirisi sabitlenmiş olan repo işlemleri para piyasalarında karşılaşılan en likit yatırım araçlarındandır. Repo işlemlerini Sermaye Piyasası Kurulu'ndan yetki belgesi almış banka ve aracı kurumlar yapabilir. Repo işlemlerinde vade, menkul kıymetin itfa tarihini aşmamak koşuluyla ve vade sonu işgününe denk gelecek şekilde serbestçe belirlenir. Faiz oranı, piyasadaki faiz oranları çerçevesinde taraflarca kararlaştırılır (Emre ve Fıkırkoca, 2004: 52).

Reeskont penceresi işlemleri

Reeskont oranı, nihai borç verme aracı olarak TCMB' nin bankalara açtığı kredilere uyguladığı faiz oranıdır. Ancak, bu doğrudan açılan bir kredi değil, TCMB' ce belirlenen menkul kıymetlerin reeskonta tabi tutulması ile açılan bir kredidir. Reeskont oranı, aslında 1989 yılına kadar bir para politikası aracı olarak değil sellektif kredi politikası aracı olarak kullanılmış ve bu çerçevede orta ve uzun vadeli reeskont kredileri veren TCMB bir nevi kalkınma ve yatırım bankası işlevi görmüştür. 1989 yılında gerçekleştirilen yapısal düzenlemelerle uzun vadeli reeskont kredisi uygulamasına son verilmiş ve bu görev Türkiye Kalkınma Bankası ve Eximbank 'a verilmiştir. Bu tarihten itibaren ise, reeskont kredisi için teminat gösterilen kağıtların kısa vadeli olması gerekmektedir. Yani reeskont oranı gerçek bir para politikası aracı haline gelmiştir.

Reeskont penceresi uygulaması, para-menkul kıymet piyasalarının gelişmediği 1980'ler öncesinde merkez bankalarının en önemli dolaylı politika araçlarındandı. Reeskont penceresi işlemlerinin en temel amacı, merkez bankalarının finansal sistem için son ödünç verme kaynağı fonksiyonunu yerine getirmesidir. Bu uygulamada bankalar, merkez bankasınca belirlenen genelde kısa vadeli senetleri, merkez bankasının belirlediği faiz oranlarından iskonto ettirerek ihtiyacı olan likiditeyi elde ederler ve aniden ortaya çıkabilecek panik havasını da yatıştırmaya çalışırlar. Diğer

bir ifadeyle, bankalar bu yolla ellerindeki ticari senetleri, vadeleri dolmadan merkez bankasına kırdırarak rezerv ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir. Etkin bir reeskont politikası uygulaması için, gelişmiş bir risk santralizasyon merkezine ihtiyaç duyulmaktadır. Reeskont politikası uygulaması ile merkez bankalarının bankalar aracılığı ile reel sektör firmalarına da kredi kullandırması sözkonusudur. Bu uygulama, ekonomik büyümenin de önemli bir amaç olduğu eski merkez bankacılığı anlayışını yansıtır. Hatta geçmişte, merkez bankalarının reeskont politikaları ile seçilmiş bazı sektörleri desteklemesi, bu sektördeki firmaların ticari senetleri karşılığı kredi vermesi sözkonusu olmuştur. (Yiğit, 2002: 49).

Bankacılık sistemine sağlanan reeskont kredileri üç temel amaç için kullanılmaktadır. Bunlar (Balino, 1985: 88):

- Mali açıdan güç durumdaki bankalara yardım etmekiçin,
- Para ve kredi koşullarını kontrol etmek için,
- Selektif kredi politikalarını etkilemek içindir.

Birinci görev olan zor durumdaki bankalara yardım etmek, merkez bankasının son başvuru kaynağı fonksiyonuna karşılık gelmektedir. Eğer merkez bankasının bu yardımı ucuz ve limitsiz ise, finansal kuruluşlar bu olanağı piyasa fonlarına tercih edebilirler. Bu durum, parasal genişlemeye ve tasarrufların etkin olmayan bir biçimde dağılmasına yol açmaktadır. Eğer, merkez bankasının bu yardımı çok pahalı veya sınırlı ise, bu durumda ekonomik ve finansal istikrarı tehlikeye sokabilir.

İkinci görevde ise, genelde reeskont oranını değiştirmek yoluyla, bankaların bu kaynaktan ödünç alma isteklerini azaltmakta veya arttırmaktadır. Böylece, reeskont oranı değişikliği, hem piyasa koşullarını değiştirmek hem de merkez bankasından borçlanma maliyetini değiştirmenin etkisini destekleyerek, bir duyuru etkisine sahiptir. Bankalar, bu olanağı kullanıp kullanmamakta özgürdürler. Merkez Bankası ticari bankalara verilecek kredi miktarlarını bu yolla tahsis edebilir. Bu da, doğrudan reeskont hacmini kontrol ettiği için, para ve kredi hacmi üzerinde merkez bankasına sıkı bir kontrol olanağı vermektedir. Merkez bankası mevcut kredinin bankalararasında tahsisinde belirli kriterlere ihtiyaç duymaktadır. Bunlar, mevduatları oranında dağıtılabilir veya selektif kredi biçiminde verilebilir veya piyasa fiyatlarıyla

ihale biçiminde sağlanabilir. Selektif kredi politikası biçiminde yürütülebilmesi için, kredi miktarının tam olarak önceden belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bu durum parasal kontrolü tehlikeye atabilmektedir. Merkez bankası, reeskont kredisi olanağının vadesini ve ne tür kağıtları bu işleme kabul edeceğini açıklaması çok önemlidir. Merkez bankası kredisinin uygun vadesi bu kredinin amacına bağlıdır. Reeskonta kabul edilen kağıtlar, parasal genişlemeyi kısıtlamaya hizmet etmemekle birlikte, genelde merkez bankasının bu kredi için istediği bir teminat görevini görmektedir (Balino, 1985: 91).

2.3.3.2. Zorunlu Karşılık Oranları

Munzam karşılıklar olarak da ifade edilen zorunlu karşılık oranları mevduat kabul eden finansal kurumların munzam hesaplarının güvencesi için getirilmiş olup, zaman içinde ekonominin likit düzeyini ayarlamaya yönelik bir para politikası aracına dönüşmüştür (Kaya, 2001: 7-8). Bu oran %5-15 arasında değişmektedir. Ticari bankaların merkez bankasında mevduat bulundurma zorunluluğunu ve krediye ayırabilecekleri likiditelerinin azalması anlamına gelmektedir. Zorunlu karşılık oranının yükseltilmesi para arzında daralmaya yol açarken rezerv talebinin ve kısa dönemli faiz oranlarının artmasına neden olur. Merkez bankaları zorunlu karşılık oranlarını geçmişten günümüze kadar üç temel amaç için kullanmışlardır. Bunlar; ihtiyat, likidite yönetimi ve parasal kontrol' dür. 26 Ocak 2011 tarihinde merkez bankası tarafından yayınlanan enflasyon raporunda, temel olarak, maliyet kanalı Merkez Bankasının zorunlu karşılıkları değiştirerek bankaların kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkı etkilemesi yoluyla çalışırken, likidite kanalı zorunlu karşılıklardaki değişimin bankaların kısa vadeli Merkez Bankası kaynaklarına ihtiyaçlarını değiştirmek suretiyle kredi verme davranışlarını etkilemesi yoluyla çalışmaktadır denildi. Zorunlu karşılıklarda yapılan ufak bir değişiklik finansal sistem içinde büyük etkiler yaratacağından kontrol edilmesi zor bir para politikası aracıdır. Miskhin'e (2003: 405) göre zorunlu karşılık oranları fazla rezervleri yeterli olmayan küçük bankalar için risk yaratabileceğinden ve piyasada kaynak tahsisini bozucu etkisinden dolayı en az başvurulan para politikası araçlarından biridir. "Zorunlu karşılık politikası, son yıllarda eleştirilmekte ve bu konuda çeşitli alternatif öneriler gündeme gelmektedir (Frederic S., Miskhin, 1995: 490)''.

3. TÜRKİYE'DE KREDİ KARTI KULLANIMININ YAYGINLAŞMASININ PARA POLİTİKASI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

3.1.Türkiye'deki Kredi Kartı Kullanımının Temel Göstergeleri

Türkiye de yerli kredi kartlarının kullanımı 2014 ocak - 2019 mart dönemleri arasında aylık veriler ve yıl sonu toplam veriler olmak üzere (https://bkm.com.tr/secilen-aya-ait-istatistikler/) bankalar arası kart merkezinin internet sitesinden alınan veriler ile tablo haline getirilmiştir. Yapılan tablolar da kredi kartı sayısı, işlem adetleri ve işlem tutarlarına alışveriş ve nakit çekme olarak ayrı ayrı yer verilmiştir.

Tablo 3. 1. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2014 yılı)

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	56.787.886	218.502.934	6.511.336	225.014.270	33.955,03	3.466,99	37.422,02
2	57.019.319	196.436.120	5.974.408	202.410.528	28.088,22	2.852,16	30.940,37
3	57.289.670	221.101.531	6.933.436	228.034.967	32.485,04	3.412,04	35.897,08
4	57.242.835	220.655.086	6.962.901	227.617.987	33.105,25	3.425,38	36.530,63
5	57.317.236	231.219.834	7.095.366	238.315.200	35.649,74	3.523,51	39.173,25
6	57.346.935	229.760.405	6.718.100	236.478.505	35.556,01	3.555,69	39.111,70
7	57.280.716	229.000.710	6.344.559	235.345.269	35.574,18	3.527,46	39.101,64
8	57.077.508	228.314.661	6.865.626	235.180.287	37.201,82	3.795,69	40.997,50
9	57.116.031	231.664.701	7.003.986	238.668.687	38.058,07	3.939,05	41.997,12
10	57.142.740	221.894.625	6.762.687	228.657.312	35.960,23	4.036,70	39.996,93
11	57.114.419	221.907.028	6.932.129	228.839.157	36.404,87	4.059,68	40.464,55
12	57.005.902	236.497.784	7.316.343	243.814.127	38.936,53	4.425,72	43.362,26
Toplam:		**2.686.955.419**	**81.420.877**	**2.768.376.296**	**420.974,99**	**44.020,07**	**464.995,05**

Tabloda görüldüğü üzere 2014 yılının Ocak ayında kart sayısı 56.787.866 adet olarak görülmektedir. Yıl içerisinde ki aylarda sürekli artış gözlemlenmese de yılsonuna gelindiğinde kredi kartı sayısı 57.005,902 adet olmuştur. 2014 yılı içerisin de kart sayısında artış toplamda 218.016 adet olmuştur.

Tablo 3. 2. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2015 yılı)

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	57.025.614	231.839.734	6.998.698	238.838.432	36.402,13	4.227,26	40.629,39
2	57.330.524	210.875.745	6.667.208	217.542.953	33.371,66	3.999,49	37.371,15
3	57.527.909	241.690.072	7.656.424	249.346.496	38.592,92	4.571,38	43.164,30
4	57.551.206	238.296.170	7.392.962	245.689.132	38.442,27	4.294,29	42.736,56
5	57.701.145	255.485.160	7.719.903	263.205.063	41.248,45	4.414,17	45.662,62
6	57.803.261	241.756.382	7.142.849	248.899.231	39.814,72	4.385,00	44.199,72
7	57.812.436	251.637.238	6.982.175	258.619.413	42.153,27	4.399,94	46.553,21
8	57.896.411	247.313.449	7.313.193	254.626.642	41.698,05	4.498,76	46.196,81
9	57.988.000	238.450.623	6.799.903	245.250.526	40.202,59	4.530,95	44.733,54
10	58.194.785	244.663.153	7.308.187	251.971.340	41.623,93	4.867,53	46.491,46
11	58.250.998	236.195.510	7.190.763	243.386.273	39.979,25	4.871,04	44.850,28
12	58.215.318	253.206.498	7.524.359	260.730.857	43.897,12	5.262,49	49.159,61
Toplam:		**2.891.409.734**	**86.696.624**	**2.978.106.358**	**477.426,36**	**54.322,30**	**531.748,65**

2015 yılı için hazırlanan tabloya bakıldığı zaman kredi sayısı yıl içerisinde sürekli artış göstererek yılsonuna gelindiği zaman 58.215.318 adet olmuştur. Bu sayı bir önce ki yıla göre 1.209.416 adet artış göstermiştir. Aynı şekilde kart sayısında ki artışa paralel olarak hem işlem adedin artış hem de işlem tutarında artış gözlenmektedir. Bu artışlar işlem adedinde toplam da 230.709.062 işlem tutarında ise 66.753,60 (Milyon TL) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 3. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2016 yılı)

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	58.360.543	245.266.622	7.326.892	252.593.514	39.857,58	4.877,38	44.734,96
2	58.434.657	237.987.802	7.461.114	245.448.916	38.897,30	4.996,45	43.893,75
3	58.661.153	256.563.323	8.014.586	264.577.909	43.481,49	5.374,97	48.856,46
4	58.780.717	258.368.529	7.776.254	266.144.783	42.511,29	4.977,21	47.488,49
5	58.832.344	269.813.482	7.880.040	277.693.522	45.453,28	5.177,64	50.630,92
6	59.020.102	258.848.365	7.265.837	266.114.202	44.998,47	5.148,56	50.147,03
7	57.756.178	257.165.925	7.038.034	264.203.959	43.077,65	4.993,89	48.071,54
8	57.809.641	262.908.895	7.627.874	270.536.769	45.735,26	5.671,64	51.406,90
9	57.741.765	248.394.078	7.021.630	255.415.708	43.259,23	5.685,99	48.945,22
10	57.923.697	258.892.587	7.719.222	266.611.809	44.414,65	6.374,71	50.789,36
11	58.532.604	251.870.206	7.408.197	259.278.403	45.199,28	5.898,00	51.097,28
12	58.795.476	265.070.523	7.791.168	272.861.691	46.620,81	5.803,39	52.424,20
Toplam:		**3.071.150.337**	**90.330.848**	**3.161.481.185**	**523.506,29**	**64.979,83**	**588.486,11**

2016 yılına bakıldığı zamanda yıl içersin de kart sayıları sürekli değişim göstermiştir. İlk altı aylık süreçte sürekli artış göstermiş olup sonra ki altı ayda sürekli düşüş göstermiştir.

Buna rağmen yılsonunda gelindiğinde bir yıl önceki yılın kart sayısına göre artışın devam ettiği görülmektedir. Bu artış toplam da 580.158 adet olarak görülmektedir. Bir önce ki yıla göre işlem adedi ve tutarı artış gözlenmektedir. Bu artış işlem adedinde toplam da 183.374.827, işlem tutarın da ise 56.737,45 (Milyon TL) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 4. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2017 yılı)

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	58.782.921	257.032.993	7.900.849	264.933.842	44.118,75	5.736,40	49.855,15
2	59.034.854	242.325.058	7.864.650	250.189.708	41.214,67	5.378,34	46.593,01
3	59.405.429	277.022.244	8.566.956	285.589.200	48.335,76	5.880,71	54.216,48
4	59.687.371	272.561.547	8.193.031	280.754.578	46.351,41	5.277,97	51.629,38
5	60.116.044	288.124.807	8.645.803	296.770.610	50.383,98	5.796,87	56.180,85
6	60.364.051	273.852.578	7.871.474	281.724.052	47.648,44	5.403,21	53.051,65
7	60.680.458	292.357.186	8.334.584	300.691.770	52.583,58	5.695,60	58.279,19
8	60.993.763	294.524.317	8.445.001	302.969.318	53.402,92	5.970,41	59.373,33
9	61.251.618	269.288.765	8.000.298	277.289.063	49.522,97	5.692,29	55.215,26
10	61.542.416	288.726.242	7.886.634	296.612.876	51.462,66	5.410,43	56.873,09
11	62.219.363	282.207.281	7.626.480	289.833.761	51.382,74	5.257,99	56.640,73
12	62.453.610	303.977.324	8.062.101	312.039.425	54.076,71	5.707,39	59.784,10
Toplam:		**3.342.000.342**	**97.397.861**	**3.439.398.203**	**590.484,59**	**67.207,61**	**657.692,22**

2017 yılına bakıldığı zaman yıl içerisin de kart sayısı sürekli artış göstermiştir. Yılsonuna gelindiğinde bu artış yıl önceki yıla göre toplamda 3.658.134 adet olarak gerçekleşmiştir. Bu artışa paralel olarak hem işlem adedinde hem de tutarında artış gerçekleşmiştir. Bu artış işlem adedin toplam da 277.917.018, işlem tutarında ise 69.206 (Milyon TL) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 5. Yerli kredi kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve tutarı (2018 yılı**)**

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	62.676.911	296.054.559	7.997.215	304.051.774	52.492,03	5.797,04	58.289,07
2	62.884.207	269.895.532	7.584.631	277.480.163	47.579,54	5.421,58	53.001,13
3	63.427.622	308.003.695	8.664.979	316.668.674	55.512,56	6.196,23	61.708,80
4	63.907.771	309.699.181	8.439.808	318.138.989	54.909,49	6.480,60	61.390,10
5	63.907.771	316.522.198	8.486.983	325.009.181	59.552,14	6.527,27	66.079,40
6	64.817.559	307.454.993	7.370.552	314.825.545	56.686,21	5.687,49	62.373,69
7	65.027.905	330.490.683	8.137.387	338.628.070	63.416,32	6.259,43	69.675,74
8	65.168.397	310.773.870	7.648.063	318.421.933	60.023,49	5.979,19	66.002,68
9	65.483.891	317.410.846	7.898.865	325.309.711	63.455,54	6.035,55	69.491,09
10	65.705.267	325.938.823	8.578.587	334.517.410	61.335,80	6.647,72	67.983,52
11	65.917.341	321.069.831	8.506.556	329.576.387	61.584,15	6.711,81	68.295,96
12	66.304.603	338.256.876	8.992.441	347.249.317	62.831,50	7.608,11	70.439,61
Toplam:		**3.751.571.087**	**98.306.067**	**3.849.877.154**	**699.378,77**	**75.352,02**	**774.730,79**

2018 Yılına bakıldığı zaman da yıl içerisinde kart sayısında sürekli artış gözlenmektedir. Bu artış bir önce ki yıla göre toplam da 3.580.993 adet olarak gerçekleşmiştir. Aynı zamanda hem işlem adedinde hem işlem tutarında artış görülmektedir. Bu artış işlem adedinde 410.478.951, tutarında ise 117.038,57(Milyon TL) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 6. Yerli kredi kartı kartlarının yurt içi kullanımı işlem adedi ve kullanımı (2019 yılı ilk üç aylık dönem)

		İşlem Adedi			İşlem Tutarı (Milyon TL)		
Aylar	Kredi Kart Sayısı	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
1	66.137.128	326.883.474	8.660.750	335.544.224	60.551,06	7.086,87	67.637,93
2	66.227.225	301.782.731	8.172.733	309.955.464	55.971,22	6.600,14	62.571,36
3	66.702.384	347.325.479	9.113.180	356.438.659	66.438,09	7.188,62	73.626,71
Toplam:		**975.991.684**	**25.946.663**	**1.001.938.347**	**182.960,37**	**20.875,63**	**203.836,00**

2019 yılının ilk üç ayında ki verilere baktığımız zamanda kart sayısında ki artışın ,önceki yılın ilk üç ayına göre ve yılın sonuna göre işlem adedin ve tutarın da ki artışın da devam ettiğini görüyoruz. İncelediğimiz dönemlere bakacak olursak ülkemizde kredi kullananımı, işlem adedi ve tutarı 2019 yılının sonuna gelindiğinde artışını devam ettirecektir.

Kredi kart sayısı, yerli kredi kartlarının işlem adedi ve işlem tutarları ay ay ve yılsonlarına göre incelediğinde artışlar dikkat çekmektedir. Özellikle 2017 yılı ve 2018 yılında ki artışlara bakıldığı zaman kredi kartı sayısın da artış kredi kartını tercih eden birey

sayısında veya bireylerin birden fazla kredi kartı kullanmaya başladıklarını göstermektedir. Toplam kart sayısı ile ilgili aylarda işlem adetleri incelendiğinde ay içerisinde kart sahipleri kartlarıyla birçok kez işlem yaptığı görülmektedir. Kart sahipleri çoğunlukla alışveriş için kullanmayı tercih etseler de, nakit çekme özelliği de tercih edilmektedir. Her geçen yıl kart sayısında ki artış ile birlikte işlem adedi ve tutarının artması yeni kart sahibi olanlar ve birden fazla karta sahip olanlar, bu kartlarla işlem yapmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Gözlemlenen bu artışlarının para politikası ile ilişkisinin olup olmadığı, para politikasını nasıl etkilendiğini incelemek içinde aşağıda ki analiz yapıştır.

3.2. Vektör Otoregresif (VAR) Modeller

İktisadi hayatta, makroekonomik değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bilinmektedir. Bundan dolayı, değişkenleri içsel ya da dışsal değişken olarak sınıflandırmak oldukça zordur. İktisadi ilişkilerin kompleks bir yapıda olmasından dolayı birçok iktisadi olay, tek denklemli modeller yerine eşanlı denklem modelleri ile incelenmektir. Eşanlı denklem sistemlerinde, içsel-dışsal değişken ayrımı gibi güçlüklerin çözümüne yönelik olarak da Vektör Otoregresif Modeller (VAR) sıkça kullanılmaktadır (Adrian ve Darnell,1990).

Y ve X gibi iki değişken için basit bir VAR modeli eşitlik (1) ve (2)'deki gibi kurulur.

$$Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{11i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{12i} X_{t-i} + u_{1t} \qquad (1)$$

$$X_t = \alpha_{20} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{21i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{22i} X_{t-i} + u_{2t} \qquad (2)$$

Burada, α_{i0} sabit terim, α_{ijk} i'nci denklemdeki j'nci değişkenin k gecikmesine ait parametre, u_{it} hata terimi ve p gecikme sayısıdır.

Eşitliklerde görüldüğü gibi, denklemlerin sağ tarafındaki değişkenler aynıdır. Sabit terim, modele değişkenlerin sıfırdan farklı ortalamalara sahip olması durumunda dahil edilmektedir.

VAR modeli genellikle matrisler ile gösterilmektedir. İki değişkenli ve iki boyutlu bir VAR modeli matrisler ile eşitlik (3) 'deki gibi gösterilmektedir.

$$\begin{bmatrix} Y_t \\ X_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \alpha_{10} \\ \alpha_{20} \end{bmatrix} + \sum_{i=1}^{p} \begin{bmatrix} \alpha_{11i} & \alpha_{12i} \\ \alpha_{21i} & \alpha_{22i} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} Y_{t-i} \\ X_{t-i} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} u_{1t} \\ u_{2t} \end{bmatrix} \quad (3)$$

VAR modelleri, yapısal modele herhangi bir kısıtlama getirmediğinden dolayı zaman serileri için sıkça tercih edilmektedir. Zaman serileri kullanılarak yapılan ekonomik çalışmalarda yaygın olarak kullanılan VAR modeli, herhangi bir iktisat teorisinden yola çıkarak, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için, bu yönüyle eşanlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır (Wojciech ve Derek, 1992). Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını mümkün kılmaktadır. VAR modeli ile hesaplanan katsayıların yorumlanması oldukça karmaşık ve zor olduğundan genellikle etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yöntemleri uygulanmaktadır (Gacener, 2005). Etki-tepki analizi, değişkenlerden birine bir birimlik şok uygulandığında diğer değişken veya değişkenlerin bu değişime gösterdikleri tepkiyi göstermektedir. Varyans ayrıştırması ise incelenen değişkenlerin her birinin varyansında meydana gelen değişmenin % kaçının kendi gecikmeleriyle, % kaçının ise diğer değişkenlerce açıklandığını araştırır (Tarı, 2012).

İktisadi hayatta, makroekonomik değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bilinmektedir. Bundan dolayı, değişkenleri içsel ya da dışsal değişken olarak sınıflandırmak oldukça zordur. İktisadi ilişkilerin kompleks bir yapıda olmasından dolayı birçok iktisadi olay, tek denklemli modeller yerine eşanlı denklem modelleri ile incelenmektir. Eşanlı denklem sistemlerinde, içsel-dışsal değişken ayrımı gibi güçlüklerin çözümüne yönelik olarak da Vektör Otoregresif Modeller (VAR) sıkça kullanılmaktadır.

Ele alınan çalışmada, birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri düşünülen kredi kartı sayısı ile TÜFE, sanayi üretim endeksi, M1 ve gecelik faiz oranı değişkenlerini içsel ya da dışsal değişken olarak sınıflandırmak oldukça zordur. Bu yüzden, bu ilişki tek denklemli modeller yerine eşanlı denklem modelleri ile incelenmiştir. Eşanlı denklem sistemlerinde, içsel-dışsal değişken ayrımı gibi güçlüklerin çözümüne yönelik olarak da Vektör Otoregresif Modeller (VAR) modeli kullanılmıştır

3.2.1. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Birim Kök Testi

Bu çalışmada, tüketicilerin kredi kartı kullanımı ile TÜFE, GSYİH, "dar para arzı tanımı (M1) ve Merkez Bankasının bankalar arası para piyasasında gerçekleşen gecelik işlemlerdeki basit faiz oranının ağırlıklı ortalaması arasındaki ilişki VAR modeli ile incelenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışması kapsamında reel ekonomik faaliyetleri temsilen "gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH)" verisi, fiyatlar genel seviyesini temsilen "tüketici fiyatları endeksi (2003=100) (TÜFE)" verisi, para politikasında meydana gelen değişimleri temsilen "dar para arzı tanımı (M1)" ve "Merkez Bankasının bankalar arası para piyasasında gerçekleşen gecelik işlemlerde geçerli basit faiz oranının ağırlıklı ortalaması (Faiz Oranı)" verileri, Türkiye'de kullanılan kredi hacmini temsilen "Kredi kartı sayısı" değişkenleri kullanılmıştır.

Kredi kartı sayısının, TÜFE, GSYİH, M1 ve gecelik faiz oranı değişkenlerinden nasıl etkilendiği ve bu değişkenlerdeki beklenmeyen bir değişime ne derece tepki verdiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, 2014 Ocak-2019 Mart dönemi arasında bu değişkenlere ilişkin veriler aylık olarak derlenmiştir. Aylık veriler kullanılarak yapılan bu gibi çalışmalarda, GSYİH verisi sadece üç aylık periyotta paylaşıldığından dolayı GSYİH yerine genellikle "sanayi üretim endeksi" verisi kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada GSYİH yerine sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. İlgili periyottaki kredi kartı sayıları Bankalararası Kart Merkezi (BKM)'nin internet sitesinden, TÜFE oranları, M1, gecelik işlemlerdeki basit faiz oranının ağırlıklı ortalaması ve sanayi üretim endeksi verileri T.C. Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (http://evds.tcmb.gov.tr) elde edilmiştir. Analizler Eviews 10 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Analiz çalışmasına başlamadan önce, tüm değişkenlerin grafikleri incelenmiş ve hem varyans dengesini sağlamak hem de uç değerlerin etkisinden kurtulmak için tüm değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Dolayısıyla, analizde serilerin orijinal değerleri yerine logaritmik dönüştürülmüş halleri değişken olarak kullanılmıştır. Daha sonra tüm değişkenler "hareketli ortalamalarına oranlanma" yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmış ve tüm değişkenlerin aynı düzeyde takibini sağlamak amacıyla mevsimsellikten arındırılan değişkenlerin aylık değişim sayıları alınmıştır. Bu kapsamda, değişkenlere mevsimsellikten arındırma işlemini temsilen "sa" ibaresi eklenmiştir.

Tez çalışmasında kullanılan serilerin durağan olup olmadığını belirlemek için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. Test istatistikleri hem sabit terim hem de doğrusal trend için hesaplanmış ve Tablo 3.7'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 7. Augmented Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test sonuçları

Augmented Dickey-Fuller Test		
Değişken Adı	**Sabit Terimli Model**	**Sabit Terimli ve Trendli Model**
Kredi_Kart_Sayisi	2.7163 (1.0000)	-0.8150 (0.9584)
Tufe	-0.1206 (0.9420)	-3.1363 (0.1074)
M1	0.2346 (0.9727)	-3.9528 (0.0155)
Sanayi_uretim_endeksi	-1.4408 (0.5564)	-1.6831 (0.7466)
Faiz_Orani	-0.0842 (0.9461)	-0.9259 (0.9461)
Δ Kredi_Kart_Sayisi	-3.4185 (0.0141)	-6.9737 (0.0000)
Δ Tufe	-6.2432 (0.0000)	-6.4516 (0.0000)
Δ M1	-7.7114 (0.0000)	-7.6742 (0.0000)

Δ Sanayi_uretim_endeksi	-11.5313 (0.0000)	-11.5286 (0.0000)
Δ Faiz_Orani	-7.0146 (0.0000)	-7.1784 (0.0000)
Kritik değer %1	-3.5440	-4.1156
Kritik değer %5	-2.9108	-3.4852
Kritik değer %10	-2.5930	-3.1707

Not: Δ ifadesi birinci farkları göstermektedir. ADF için kritik değerler MacKinnon (1996) tarafından elde edilmiştir.Parantez içindeki değerler MacKinnon (1996) tek yönlü p olasılık değerleridir.($p<0.01$)

Tablo 3.7. incelendiğinde, değişkenlere ve birinci farklarına ait ADF birim kök test sonuçlarını görülmektedir. Serinin birim köke sahip olması, durağan olmadığını göstermektedir. Kredi kart sayısı, TÜFE, M1, sanayi üretim endeksi ve faiz oranı değişkenlerinin birim köke sahip olduğu yani durağan bir yapıya sahip olmadığı, belli bir ortalama etrafında dağılım göstermediği ADF testi ile tespit edilmiştir. Bu yüzden bu değişkenlerin birinci farkları ele alınmıştır. ADF testi sonucunda tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğu I(1) görülmektedir $p<0.01$.

Sonuç olarak, söz konusu işlemler sonucunda elde edilen değişkenlerin model içerisinde gösterimleri Tablo 3.8'de özetlenmiştir.

Tablo 3. 8. Modelde kullanılan değişkenler

Modeldeki Adı	**Açıklama**
fark_kredi_ksa	Mevsimsellikten arındırılmış ve birinci farkı alınmış "tüketicilerin kullandığı toplam kredi kart sayısı"nın aylık değişim sayısı
fark_tufesa	Mevsimsellikten arındırılmış ve birinci farkı alınmış "tüketici fiyatları endeksi"nin aylık değişim oranı
fark_m1sa	Mevsimsellikten arındırılmış ve birinci farkı alınmış "dar para arzı"nın aylık değişim sayısı
fark_sanayi_sa	Mevsimsellikten arındırılmış ve birinci farkı alınmış "sanayi üretim endeksi"nin aylık değişim oranı
fark_faiz_orsa	Mevsimsellikten arındırılmış ve birinci farkı alınmış "gecelik işlemlerde geçerli basit faiz oranının ağırlıklı ortalaması"nın aylık değişim oranı

En Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Serilerin durağanlık testi yapıldıktan sonra, VAR modeli ile analize başlamadan önce en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla modele ilişkin en uygun gecikme uzunluğu Tablo 3.9'da gösterilmektedir.

Tablo 3. 9. VAR modelinin optimum gecikme uzunluğunun seçimi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	844.3563	NA	1.11e-19	-29.45110	-29.27188*	-29.38145
1	894.0329	88.89492	4.71e-20	-30.31694	-29.24165	-29.89905*
2	924.7064	49.50814	3.94e-20	-30.51601	-28.54465	-29.74987
3	952.7809	40.38793*	3.73e-20*	-30.62389*	-27.75645	-29.50951
4	972.1965	24.52490	5.03e-20	-30.42795	-26.66443	-28.96532
5	996.4203	26.34869	6.20e-20	-30.40071	-25.74112	-28.58984

* indicates lag order selected by the criterion
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
FPE: Final prediction error
AIC: Akaike information criterion
SC: Schwarz information criterion
HQ: Hannan-Quinn information criterion

Optimal gecikme uzunluğunun hatalı belirlenmesi durumunda, etki-tepki analizleri ve varyans ayrıştırması aşamalarında tutarsız sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Özçiçek ve McMillin (1999), gecikme uzunluğunun olması gerekenden büyük olması durumunda tahminlerin ortalama hata karelerinin yüksek olması ve parametre tahminlerin varyansının yüksek çıkmasının, gecikme uzunluğunun olması gerekenden küçük hesaplandığında ise otokorelasyonlu hata terimlerinin ortaya çıkmasının oldukça olası olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3.9'da göre, LR test istatistiği, Son kestirim hatası (FPE), Akaike bilgi kriteri (AIC), kriterleri için uygun gecikme uzunluğunun (lag) 3, Schwarz bilgi kriteri (SC) kriteri için uygun gecikme uzunluğunun (lag) 0 ve Hannan-Quinn bilgi kriteri (HQ) kriteri için uygun gecikme uzunluğunu (lag) 1 olarak tespit edilmiştir. Gecikme uzunluğu 0 ya da 1 olarak alındığında modelin kalıntılarında değişen varyans ve normal dağılmama gibi sorunlarla karşılaşılmıştır. Buradan hareketle, model için en uygun gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenmiştir.

Çalışmada ele alınan değişkenler için oluşturulan VAR (3) modelinin durağan olup olmadığını incelemek için AR karakteristik polinomunun ters köklerine bakılır. Şekil 3.1'de görüldüğü gibi, AR karakteristik polinomunun ters kökleri birim çember içerisinde dağılmaktadır. Buna göre, modelin tüm ters kökleri birim çemberin içinde olduğundan, oluşturulan VAR modelinin durağan yani istikrarlı bir yapıda olduğu söylenebilir.

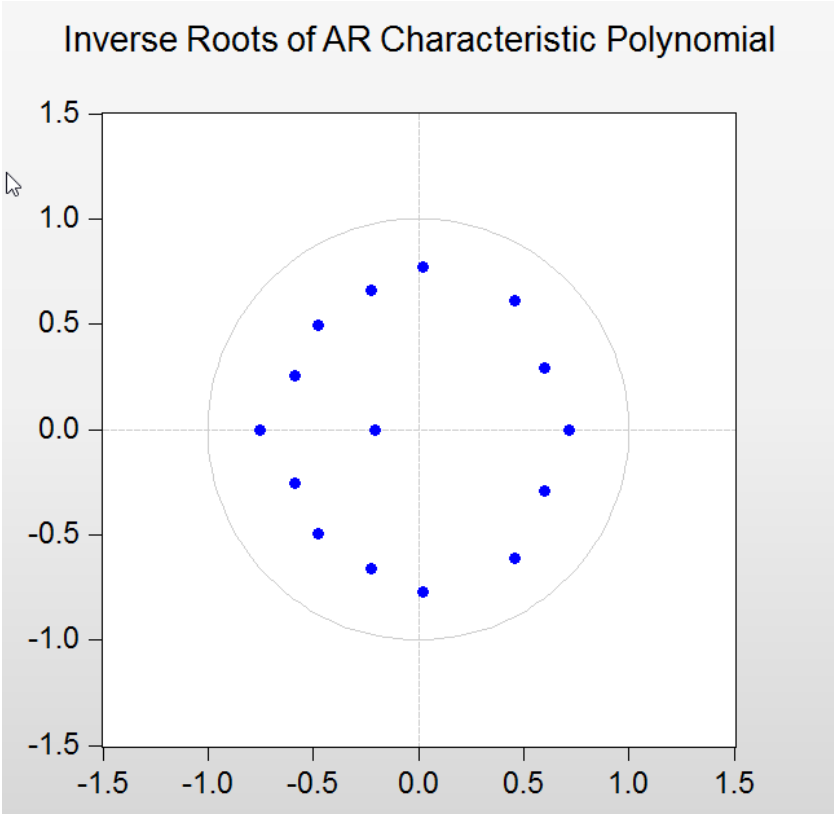

Şekil 3. 1. VAR modelinin istikrar grafiği

Ayrıca VAR(3) modeline ilişkin değişen varyans ve otokorelasyon varsayımları incelendiğinde, VAR(3) modelinin kalıntılarında bir serisel korelasyon olup olmadığı Lagrange çarpanı (LM) testi ile test edilmiş ve Tablo 3.10'da sunulmuştur. LM test sonucunda, tüm gecikme düzeylerinde otokorelasyonun varlığı tespit edilememiştir. Bununla birlikte, söz konusu modelde değişen varyans sorununu tespit amacıyla uygulanan White Değişen Varyans Testi sonucunda ise 0.05 anlamlılık düzeyinde modelde değişen varyans sorununun olmadığı görülmektedir (Tablo 3.10.).

Tablo 3. 10. Otokorelasyon-LM Testi ve White Değişen Varyans Testi sonuçları

Otokorelasyon -LM Test		
Gecikme	**LM İstatistiği**	**p değeri**
1	27.012	0.3589
2	31.104	0.1885
3	25.563	0.4348
4	23.053	0.5778
5	34.790	0.0941

6	26.586	0.3805
7	28.926	0.2704
White Değişen Varyans Test		
Ki-Kare	**Serbestlik Derecesi**	**p değeri**
443.995	450	0.5710

3.2.2. Granger Nedensellik Testi ve Etki-Tepki Fonksiyonları

Değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünün belirlenmesi amacıyla, Tablo 3.11'de VAR modeline ilişkin Granger nedensellik testi sonuçları elde edilmiştir.

Tablo 3. 11. Granger Nedensellik Test sonuçları

Hipotezler	**Ki-Kare**	**Serbestlik derecesi**	**p değeri**
H_0: M1, Faiz oranının Granger nedeni değildir.	10.71	3	0.0134**
H_0: Faiz oranı, M1'in Granger nedeni değildir.	15.21	3	0.0016**
H_0: Faiz oranı, TÜFE'nin Granger nedeni değildir	10.75	3	0.0131**
H_0: M1, TÜFE'nin Granger nedeni değildir	16.09	3	0.0011**
H_0: Sanayi üretim endeksi, TÜFE'nin Granger nedeni değildir	7.72	3	0.0522*

Not: Tablodaki değerler, sadece anlamlı çıkan nedensellik sonuçlarına ilişkindir. *p<0.10, **p<0.05

Tablo 3.11'de elde edilen bulgulara göre dar para arzı (M1), faiz oranının ve TÜFE'nin Granger nedenidir (p<0.05). Faiz oranı, M1 ve TÜFE'nin Granger nedeni olurken (p<0.05) sanayi üretim endeksi de TÜFE'nin Granger nedenidir (p<0.1).

VAR modelleri sonucunda elde edilen katsayıların yorumlanması ile sağlıklı çıkarımlarda bulunmak çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bu yüzden, VAR modellerinde

çıkarımlar genellikle değişkenlerden birine verilen bir standart sapmalık şoka diğer değişkenlerin hangi yönde ve ne şiddette tepki verdiklerini ölçen etki tepki fonksiyonlarının yorumlanması yoluyla yapılmaktadır. Bu bölümde ise sadece çalışmadaki temel amacımız olan kredi kartı kullanım sayısının, TÜFE, sanayi üretim endeksi, M1 ve gecelik faiz oranı değişkenlerinden nasıl etkilendiği ve bu değişkenlerdeki beklenmeyen bir değişime ne derece tepki verdiği sunulmuştur. VAR (3) modelinde yer alan kredi kart sayısı değişkenine verilen bir birimlik şokun diğer seriler üzerindeki etki-tepki fonksiyonları Şekil 3.2'de sunulmaktadır.

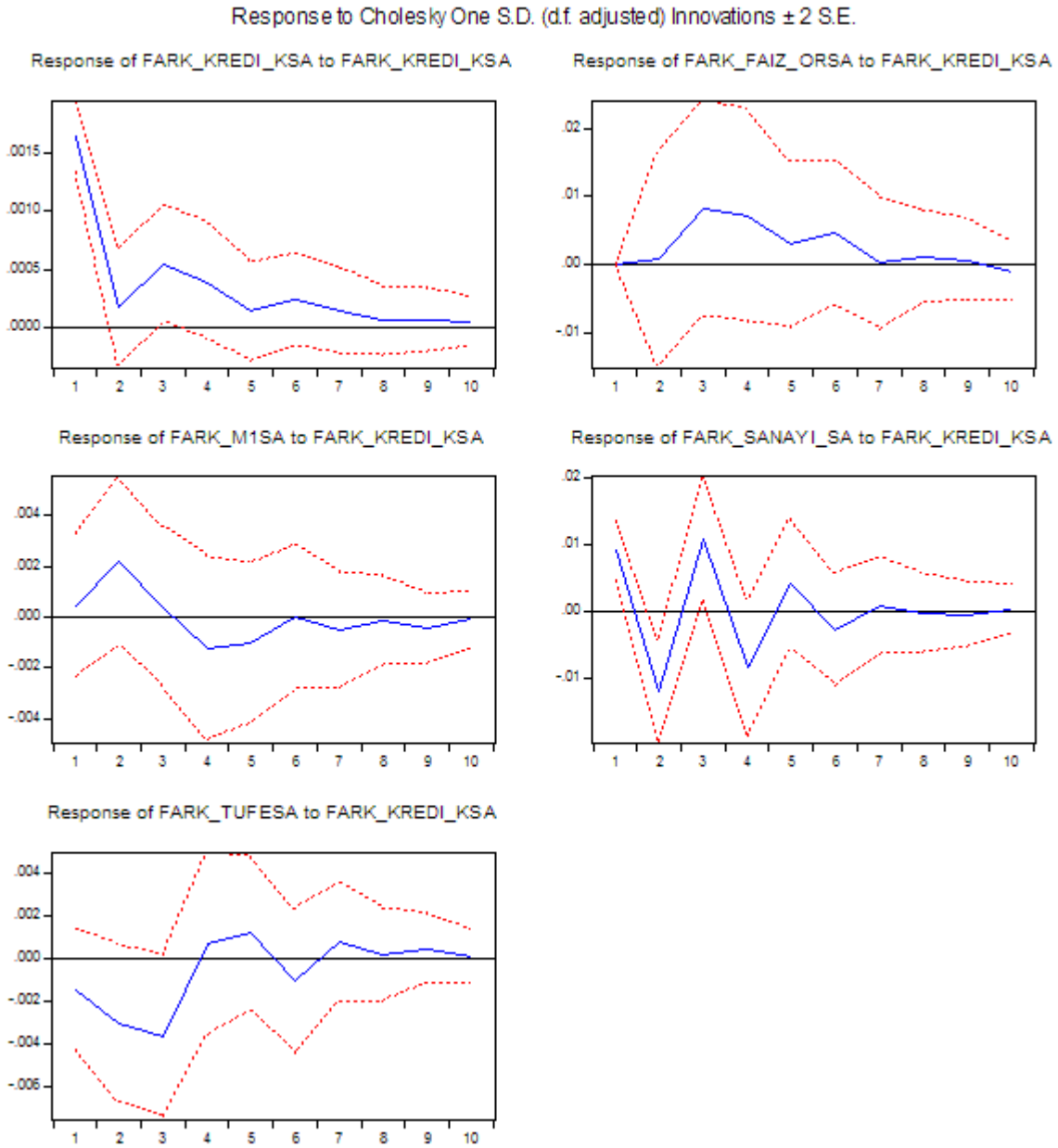

Şekil 3. 2. Kredi Kart Sayısı Değişkenine Verilen Bir Şokun Diğer Seriler Üzerindeki Etkileri

Etki-tepki fonksiyonları grafiklerinde, dikey eksen verilen bir standart sapmalık şok sonucunda söz konusu değişkende görülen tepkinin yönü ve büyüklüğünü, yatay eksen ise ay bazında oluşan tepkilerin hangi vadede oluştuğunu temsil etmektedir. Kırmızı kesik çizgiler ± 2 standart sapmalık güven aralıklarını temsil etmektedir.

Şekil 3.2'de görüldüğü gibi; kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok kendisini istikrarlı bir şekilde pozitif değerler alarak etkilemekte ve diğer dönemlerde pozitif etkileyerek kaybolmaktadır. Bu etki, özellikle ikinci ayda pozitif yönde en belirgin tepkiyi göstermiştir. Kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok faiz oranı değişkenini son dönem hariç istikrarlı bir şekilde pozitif değerler alarak etkilemekte ve diğer dönemlerde pozitif etkileyerek kaybolmaktadır. Bu etki, özellikle üçüncü ayda pozitif yönde en belirgin tepkiyi göstermiştir. Kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok dar para arzı (M1) değişkenini ilk üç dönem pozitif, sonraki dönemlerde ise negatif etkileyerek kaybolmaktadır. Kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok sanayi üretim endeksi değişkenini ilk dönem pozitif, ikinci dönem negatif, sonraki dönemler sırayla pozitif ve negatif etkileyerek kaybolmaktadır. Son olarak ise kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok TÜFE değişkenini ilk dört dönem negatif, sonrasında ise sırayla pozitif ve negatif etkileyerek kaybolmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok en çok kendisini ve faiz oranı değişkenini etkilemektedir.

3.2.3. Varyans Ayrıştırma Analizi

Varyans ayrıştırması incelenen değişkenlerin her birinin varyansında meydana gelen değişmenin % kaçının kendi gecikmeleriyle, % kaçının ise diğer değişkenlerce açıklandığını araştırmaktadır. Bu nedenle, değişkenlerin varyansında meydana gelen değişmeleri gözlemlemek için Tablo 3.12’de oluşturulmuştur.

Tablo 3.12’de görülebileceği gibi, kredi kart sayısı değişkeni kısa dönemde kendi şoklarınca belirlenmektedir. 10 ayın sonunda kredi kart sayısı değişkeninin %87.35'i kendisi tarafından, %6.24'ü faiz oranı, %5.03'ü TÜFE değişkeni, %0.81'i M1 dar para arzı ve %0.55'i ise sanayi üretim endeksi tarafından açıklanmaktadır. Kredi kart sayısı değişkenine ait varyans ayrıştırma sonuçları ayrıca Şekil 3.3'te de görülebilir.

Tablo 3. 12. Kredi kart sayısı değişkenine ait Varyans Ayrıştırma Analizi sonuçları

Period	S.E.	FARK_FAIZ...	FARK_KRE...	FARK_M1SA	FARK_SAN...	FARK_TUF...
1	0.048042	1.536490	98.46351	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.053799	5.464963	88.91545	0.011456	0.093339	5.514794
3	0.055665	5.755229	88.82809	0.028252	0.302755	5.085671
4	0.057231	5.684439	88.77913	0.250798	0.430880	4.854754
5	0.057372	5.695880	88.09965	0.769506	0.426076	5.008886
6	0.057614	5.625939	88.10495	0.773027	0.419418	5.076668
7	0.057745	6.214584	87.47206	0.790218	0.515138	5.008004
8	0.057770	6.247829	87.37969	0.816879	0.544386	5.011218
9	0.057786	6.253513	87.37249	0.816005	0.550275	5.007715
10	0.057803	6.248272	87.35411	0.815521	0.549796	5.032301

Cholesky Ordering: FARK_FAIZ_ORSA FARK_KREDI_KSA FARK_M1SA FARK_SANAYI_SA FARK_TUFESA

Şekil 3.3, Tablo 3.12'deki varyans ayrıştırma sonuçlarının yani değişkenlerin beraberce yüzdesel değişimlerinin birlikte grafiğidir. Tablo 3.12'ye baktığımızda kredi kart sayısı değişkenindeki değişkenliğin çoğu 10 dönem boyunca en çok kendisi tarafından açıklanmaktadır. Bu sonuç Şekil 3.3'te de görülmektedir. Şekilde en üstteki kredi kart sayısı serisine en yakın seri faiz oranı serisidir. Böylelikle varyans ayrıştırma grafiği, ilgili değişkenin çizgisine en yakın çizgilere bakılarak ilgili değişkenin en çok hangi seriler tarafından dönemler boyunca açıklandığı hakkında bilgi verir.

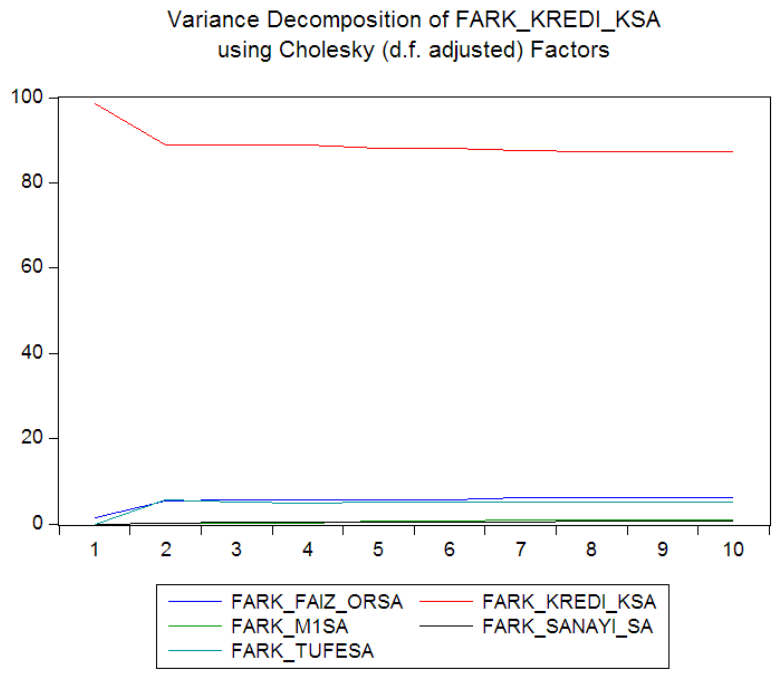

Şekil 3. 3. Kredi Kart Sayısı Değişkenine Ait Varyans Ayrıştırma Grafiği

3.3. Sonuç

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de kredi kartı kullanım oranı her geçen gün artmaktadır. Ülkemizde 1980 yılında serbest piyasa ekonomisine geçişe paralel olarak önemi artan bireysel bankacılığın karlılığına en fazla etki eden ürünlerden biri şüphesiz kredi kartlarıdır.

Kredi kartı kullanımının hem kullanan kişiye, hem üye işyerine hem de kredi kartı sağlayıcı kuruma pek çok etkisi bulunmaktadır. tüm bu sayılan taraflaın dışında kredi kartlarının ülke ekonomisine de etkisi önemli ölçüdedir. Hem bireysel hem de toplumsal alanı ilgilendiren ve etki alanı bu denli geniş olmasına rağmen kredi kartı sisteminde hala boşluklar bulunmaktadır. 2006 yılında 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu çıkarılarak sistemde taban oluşturulmuş ve kredi kartına ilişkin pek çok soruya yanıt verilmiştir.

Kredi ödeme sistemleri içerisinde en çok tercih edilenler arasın da yer almaktadır. Kredi kartının tercih edilmesini sağlayan birçok etken den söz edebiliriz bunların en başında ve en önemlisi olan kartların sağladığı taksitli alışveriş, nakit para taşıma külfetinden kurtulma, gelecekte sağlayacağı gelirini şimdiden kullanma, nakit avans kullanma imkanı sağlayarak gerektiğinde nakit ihtiyacını karşılamak gibi avantajların etkisini söyleyebiliriz.

Çalışmamızda incelenen dönemlere baktığımız zaman Türkiye de kartı sayısı ve kullanımında da sürekli artış gözlenmektedir. 2014 yılı ocak ayında başladığımız inceleme de kredi kartı sayısı 56.787.866 adet iken 2019 yılının mart ayına geldiğimiz zaman kart sayısı 66.702.384 ulaşıyor. Toplam da 9.676.770 adet kart sayısında artış gerçekleşiyor. Bu artışın yapılan işlemlere ve işlem tutarına olan etkisini de gözlemlemek gerekiyor çünkü kullanıcıların fazladan sahip oldukları kartlarını ya da ilk defa sahip oldukları kartlarıyla işlem yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. İncelediğimiz dönemin başında ki işlem adet ve tutarı ile sonunda yer alan adet ve tutarları karşılaştırdığımız zaman, kart sayısında ki artışla orantılı bir artış gerçekleşmiştir. Bu sonuçtan hareketle kredi kartı kullanmaya yeni başlayan bireyler veya birden fazla karta sahip olanlar yeni sahip oldukları kartlarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu artışın sadece kart sayısıyla sınırlı kalmayışı nedeniyle para politikasıyla olan ilişkisi incelenmiştir.

Birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri düşünülen kredi kartı sayısı ile TÜFE, sanayi üretim endeksi, M1 ve gecelik faiz oranı değişkenlerini içsel ya da dışsal değişken olarak

sınıflandırmak oldukça zordur. Bu yüzden, bu ilişki tek denklemli modeller yerine eşanlı denklem modelleri ile incelenmiştir. Eşanlı denklem sistemlerinde, içsel-dışsal değişken ayrımı gibi güçlüklerin çözümüne yönelik olarak da Vektör Otoregresif Modeller (VAR) modeli kullanılmıştır.

Vektör otoregresyon modeli değişkenlerin durağan olmasını gerektirir. Bu amaçla yapılan birim kök testi sonuçlarına göre, düzey değerlerinde durağan olmayan seriler birinci farklarında durağan I(1) hale gelmişlerdir. Bilgi kriterlerine göre model için en uygun gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenmiştir. Bu bilgi ile VAR (3) modeline ait katsayılar elde edilerek mevcut model oluşturulmuştur. Ayrıca tahmin edilen VAR(3) modelinin istikrar koşullarını sağladığı ve 7 gecikmeye kadar kalıntılar arasında her hangi bir serisel korelasyon olmadığı görülmüştür. Çalışmada kullanılan seriler arasındaki değişen varyans sorunu White değişen varyans testi ile incelenmiş ve böyle bir problemin olmadığı tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra, kısa dönemli ilişkilerin varlığını incelemek için VAR modeline dayalı Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dar para arzı (M1), faiz oranının ve TÜFE'nin Granger nedenidir. Faiz oranı, M1 ve TÜFE'nin Granger nedeni olurken sanayi üretim endeksi de TÜFE'nin Granger nedenidir. Dolayısıyla, M1 faiz oranını ve TÜFE'yi etkilemektedir. Ayrıca M1 ve faiz oranı değişkenleri arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Son olarak etki-tepki ve varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, kredi kart sayısı değişkenine verilen bir standart sapmalık şok, kendisinden sonra en fazla faiz oranı üzerinde tepki yaratmıştır. Varyans ayrıştırma analizine göre ise kredi kart sayısı kısa dönemde kendi şoklarınca belirlenebildiği elde edilmiş ve gelecek dönem öngörü hata varyansı içinde en büyük paya sahip değişkenin faiz oranı olduğu gözlemlenmiştir.

Para Politikasının yapıcısı ve uygulayıcısı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Merkez bankasıdır. Merkez bankasının en temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarının sağlanması enflasyonla yani fiyatlar genel seviyesinde ki sürekli artış ve deflasyon yani fiyatlar genel seviyesin de ki sürekli azalışla mücadele etmek demektir. Temel olan piyasa da ki paranın değerini korumaktır. Kredi kartının ise kısa vadede talebi artırıcı bir etkiye sahiptir. Bireyler ihtiyaçlarını karşılamak için bir plan dahilinde hareket ederler herhangi bir kart sahibi olmayan ve sürekli nakit kullanmayı tercih eden bireyler ihtiyaçlarını gelir sağladıkları dönemde ve gelirleri kadar giderirler. Kart sahibi olanlar ise henüz elde etmedikleri gelirleri ve elde edecekleri gelirden daha fazlasını kullanma imkanı oldukları

ayrıca taksitli alışveriş gibi bir avantaja da sahip oldukları için ihtiyaçlarını ve daha fazlasını bugünden gidermeyi tercih ederler. Bu tercih sonucunda piyasa da talep artışı ve kısa vadede enflasyonist etki yaratabilir. Uzun vadeye yayıldığı zaman ise bu etki ortadan kalkacaktır. İhtiyaçlarını ve ihtiyaç fazlasını kısa vadede gideren bireylerin uzun vadede kredi kartı ödemelerini yapmalarında güçlük çekmeleri, taksit sayısının ve yükünün fazla olması nedeniyle kart kullanımlarını kısıtlayacaklar ve ihtiyaç olmadığı sürece kullanmayacaklardır.

Merkez bankaları hedeflerini sağlamak için para politikalarını kullanırlar. Para politikası genişletici ve daraltıcı para politikası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Daraltıcı para politikası ekonomide ki para arzını azaltılıp talep daralmasını sağlamayı hedefler. Kredi kartları bireylerin paraya ihtiyaç duymadan ihtiyaçlarını karşılamalarını sağladığı için daraltıcı para politikasının uygulandığı dönemler de politikanın etkinliğini olumsuz olarak etkiler.

Kredi kartlarının ülke ekonomisine olan en büyük katkısı kayıt dışı ekonomiye olan etkisidir. Nakit yapılan işlemler gizlenmesi kolay işlemlerdir. Bireyler nakit kullanarak yaptıkları işlemlerde fiş veya fatura almayı ihmal etmektedirler. Fiş veya fatura alınmadan yapılan nakit işlemler de satıcı gelirini beyan etmediği sürece tespit edilmesi güçtür. Beyan edilmesini halinde se tutarların düşük beyan edilmesi piyasa kaçınılmazdır. Kredi kartı ile yapılan işlemler sırasında fiş veya fatura alınmasa dahi satıcı bu geliri beyan etmekten kaçınamaz. Pos cihazından ay içerisinde yapılan tüm işlemler vergi dairesininin sistemine düşmekte ve satıcı ilgi ayın Katma Değer Vergisi beyannamesine bu tutarı gelir olarak eklemek zorundadır. Kredi kartı ile yapılan her işlem kayıt altına alındığı ve beyan edildiği zaman devletin vergi gelirlerine olumlu yönde etki sağlayacaktır. Hükemet ve Merkez Bankası bu özellikleri dikkate alarak bir politka belirlemek zorundadır. Kredi kartı limitlerine faizlerine ilişkin düzenleme yaparken hem kredi kartı kullanımın yaratacağı enflasyonist etkiye hemde kayıt dışı ekoniye olan etkisi dikkate alınarak dengeli bir politika izlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

A. Karayol, H., (2007). Kartlı ödeme sistemlerinde rekabet. Ankara: Rekabet Kurumu.

Adrian,C.ve A.Darnell (1990), Dictionary of Econometrics, England: Edward Elgar Pub.

Akçay, M. A. (1997). Para Politikası Araçları Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi

Akdiş , M. (1996). Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:2 (kitap)

Aktan, C. (1994), Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme, Ankara: Doğuş Matbaası (kitap)

Akyüz, H.E. (2018) "Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli ile İklimsel Değişkenlerin İstatistiksel Analizi" Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi, 2: 183-192.

Alexander, W.E., Balino, T.J.T. ve Enoch, C. (1995). The Adoption of Indirect Instruments of Monetary Policy. IMF Çalışma Tebliği. 126

Aren, S. (1986). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı, İstanbul: Gerçek Yayınevi. (Kitap)

Aren, S. (1992). İstihdam Para ve İktisadi Politika, Ankara: Savaş Yayınları (kitap)

Ari, G. (2008). Kredi Kartı Kullanımının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Artar, O. K. (2011). Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Türkiye'de Para Politikası Kararlarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi: Vektör Otoregresyon (Var) Analizi.

Avcı, N. (1988). Bütçe ve Para Politikalarının Makroekonomik Etkileri, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

Aysan, A. F., Yıldıran, L., Kara, İ. G., Müslim, A. N. ve Dur, U. (2011). KrediKartı Sektöründe Yasal Düzenlemeler ve Rekabet. Aysan, A.F. (Ed.) Türkiye'de Kredi Kartı Piyasası, (s. 201-222). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

Balino, T. J. T. (1985). Instruments of Monetary Policy: Technical Aspects, IMF Seminar on Central Banking.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten. (2016). http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis# (Erişim Tarihi: 20.07.2019).

Bankalararası Kart Merkezi, Esas Sözleşmesi. (2016). tarihinde https://bkm.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/BKM-Esas-Sozlesme_06042018.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2019).

Bankalararası Kart Merkezi, Faydalı Bilgiler, Kronoloji. (2014). https://bkm.com.tr/kronoloji/ (Erişim Tarihi: 05.07.2019).

Becker, G. S. ve Mulligan, C. B. (1997). The Endonenous Dtermination of Time Preference", The Quarterly Journal of Economics, vol:112, no:3, August 1997, p:729-759.

Bilgen, B. (2008). Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Buhur, O. (2004). Tüketici kredileri açısından kredi kartı uygulaması. Ankara: Seçkin.

Cengiz, V. (2008). Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma, A.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S.1, ss.116-127.

Ceylan, E. (2010). Para Politikası Amaçları, Araçları, Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Para Politikası Uygulamaları ve 2000 Yılı Sonrası Türk Dış Ticaretindeki Gelişmeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ceylan, O. (2006). Türkiye'de yillara göre kredi karti kullanim durumu ve batik kredi kart borç sahiplerinin profili. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finans Bilim Dalı, İstanbul.

Charemza, W.W. ve D.F.Derek (1992), New Directions in Econometric Practise General to Spesific

Conard, J. W. (1959). An Introduction to the Theory of Interest, University of California Press, Berkely and Los Angeles.

Çeker, M. (1997). Kredi kartı uygulaması ve özel hukuk açısından kredi kartının hukuka aykırı kullanımı. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü.

Çelik, K. (2008). Makro İktisada Giriş, Murathan Yayınları: Trabzon

Çırpan, B. (2000). Kredi kartları. Bursa.

Çiçek, M. (2011). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2011, C.16, S.3, s.87-115. Paranın Miktar Teorisi ve Türkiye'de Geçerliliği

Çimat, B. (2003). Ali, Ozan: Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi içindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Antalya

Çolak, Ö. F.(2011). Dünya Gazetesi, Yeniden Keynes, 18/02/2011

Çögürcü, İ. (2015). Türkiye'de Kredi Kartı Harcamaları Ve Vergi Gelirleri İlişkisi: Vektör Otoregresif Model İle Analizi (2007-2015), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S:4, C:20, ss.241-260.

Dayı, A. (2000). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosu, Para Politikalarının Ve Kriz Göstergelerinin Merkez Bankası Bilançolarından İzlenmesi, 2000 Yılı Para Politikası,

Dilik, S. (2005). Kamu Dergisi; C:8, S:3

Emre, Z. ve Fıkırkoca, E. (2004). Yatırım Yaparken Sorularla Türkiye Sermaye Piyasası, TSPAKB Yayınları, İstanbul.

Erçel, G. (1979). Türkiye'de Faiz Politikası, Finansal Yatırım ve Yönetim Planlaması Dergisi, Sayı:1, Syf:45

Erkam, S. (2010). Maliye Politikalarının Etkiniliği: Teori ve Bir Uyugulama, TC Maliye Bakanlı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yatın No: 2010/407

Ersel, E. ve Öztürk, E. (1992). Para Politikası Uygulamaları ve Para Miktarı, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği. No: 9207

Ferson, W. E. ve Harvey, C. R. (1992). Seasonality and Consumption-Based Asset Pricing", Journal of Finance, vol:47, Issue:2, p:511-552

Friedman, M. (1975). Unemploymentversus Inflation? An Evolution of Phillips Curve, IEA, Lecture, No.2.

Gacener, A. (2005) "Türkiye Açısından Wagner Kanunu'nun Geçerliliğinin Analizi" Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (1):103-122.

Gray, S. ve Hoggarth, G. (1996). Introduction to Monetary Operations. (3.edition). London: Centre for Central Banking Studies, Bank of England, Handbooks in Central Banking No. 10.

Gültekin, E.Ö. ve Hayat A. E. (2016) "Altın Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Var Modeli İle Analizi:2005-2015 Dönemi" Ege Akademik Bakış Dergisi, 4: 611-625.

Günal, M. (2001). Merkez Bankasının Değişen Rolü ve Para Politikası Uygulamaları, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, Ankara.

Güneş, H. (1992). Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı, İstanbul, İTO

Gürkan, Ö. (1990). Ekonomi, Trabzon, Karadeniz Teknik Üni. M.Y.O. Yayınları

Güven, Ö. (1968). Daraltıcı Para Politikasının Teorik ve Teknik Esasları , İzmir: İstiklal Matbaası

Humprey, T. M. (1997). Fisher and Wicksell on the Quantity Theory, Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly, Vol.83, No.4

Hüsnüoğlu, N. ve Güler, A. (2010). Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Krizin Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi: Giresun İli Uygulaması, Yıl:2010 Cilt:XXIX, Sayı:II

Ilgın, Y. (2002). Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye'de Durum,

Planlama Dergisi, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayı, Ankara, ss.145-156, Ankara

Karabulut, N. (2008). Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Kredi Kartı Kullanımının İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Karagül, M. (2008). Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi, Nobel Yayım Dağıtım Ltd. Şti, Ankara

Karakayalı, H. (2005). Makro Ekonomi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı, Emek Matbaası, Manisa.

Kaya, F. (2009). Türkiye'de kredi kartı uygulaması. Yayın No: 263, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Kaynak, E. ve Harcar, T. (2001). Consumer attitudes and intentions towards credit card usage in an advanced developing country. Journal of Financial Services Marketing, 6(1), 24-39. 30 Ekim 2016 tarihinde http://connection.ebscohost.com/c/articles/7095225/consumers-attitudes-intentionstowards-credit-card-usage-advanced-developing-country (Erişim Tarihi: 20.07.2019).

Kazgan, G. (1993). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi (6. Bs.), İstanbul: Remzi Kitabevi

Keyder, N. (1993). Para ,Teori, Politika, Uygulama, 4. Baskı, Bizim Büro Yayınevi, Ankara,

Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment Interestand Money, Macmillan, Cambridge University Press, for Royal Economic Society, electronicedition: https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/ (Erişim Tarihi: 15.07.2019).

Kızılot, Ş., Kılıç, C. ve Tokatlıoğlu, İ. (2010). Kartlı Ödeme Sistemleri Ekonomik Katkılar Raporu ve 2008 Krizinde Kartlı Ödeme Sistemlerinin Olumlu Etkileri, Gazi Üniversitesi Maliye-Vergi Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara

Koçyiğit, D. (2009). Olağan ve Olağan Dışı Durumlarda Kullanılan Para Politikası Araçları ve Likidite Yönetim Stratejileri, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Küçüker, S. R. (2007). Türkiye'de Uygulanan Kredi Politikalarının ve Faiz Oranlarının Yatırımlar Üzerine Etkisi (1990 Sonrası), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa

Leite, S. P. (1992). Monetary Policy Instruments. IMF Monetary and Exchange Affairs Department.

Lipsey, Richard G., P. O. Steiner (1978). Economics, Fifth Edition, Harper International Edition.

Ludvıgson, S. ve Paxon,C. H. (2001). Approximation Bias in Linearized Euler Equation", The Review of Economics and Statistics, vol:83, no:2, p: 242-256

Mishkin, F. S. (1995). Symposium on the Monetary Transmission Mechanism, Journal of Economic Perspectives, 9(4), ss. 3-10.

Mishkin, F. S. (2003). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Pearson Series in Economics, Sixth Edition.

Modelling,Cointegration and Vector Autoregressions, England: Edward Elgar Pub.

Orhan Z. O. ve Erdoğan S. (2008). Para Politikası, Ankara: Yazıt Yayınevi,

Orhaner, E. (2000). Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Otnes, C. C. Ve Lowery, T. M. (2004). Contemporary Consumption Rituals: A Research Antology, LawranceErbram Associates Inc.

Öçal, T., Çolak, F., Toğay, S. ve Eser, K. (1997). Para Banka Teori ve Politika, Gazi Kitabevi, Ankara.

Önder, T. (2005). Para Politikası: Amaçları, Araçları ve Türkiye Uygulaması, TCMB Uzmanlık Tezi

Özçicek, Ö. ve McMillin, D. (1999) "Lag Length Selection in Vector Autoregressive Models: Symmetric and Asymmetric Lags" Applied Economics, 31: 517-524.

Özkan, C. (2014). Türkiye'de kredi kartı kullanıcı profili ve davranış analizi. (Uzmanlık Tezi). http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/cananozkan.pdf (Erişim Tarihi: 17.07.2019).

Parasız, İ. (1993). Makro Ekonomi, Bursa: Ezgi Kitapevi

Parasız, İ. (2003). Ekonomik Büyüme Teorileri. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Paya, M. (2007). Para Teorisi ve Para Politikası (4.Baskı), İstanbul: Filiz Kitapevi

Saçkan, O. (2006). Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Dominant Rejimler: Türkiye Örneği, 1988-2005, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.Savaş, 1986, 34-3

Savaş, V. (1997). İktisatın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu, İstanbul.

Schor, J. B. (2005). Prices and Quantities: Unsustainable Consumption and the Global Economy", Ecological Economics, Vol: 55, Issue: 3, 15, p:309-320.

Seyidoğlu, H. (1997). Uluslararası Finans, İkinci Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Seyidoğlu, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Beta Basın Yayın, İstanbul.

Steindl, F. G. (2000). Credit Cards, Ecomomization of Money, and Interest Rates, Journal of Economic Education, 31(3), 271-280.

Tarı, R., (2012) "Ekonometri", Umuttepe Kitapevi, 8.Baskı, Kocaeli

Taylor, J. B. (1993). (A), "Discretion Versus Policy Rules in Practice", Carnegie-Rochester, Conference Series on Public Policy 39

Taylor, J. B. (Fall 1995). TheMonetaryTransmissionMechanism: An Empirical Framework, Journal of EconomicPerspectives. Vol. 9

Tekelioğlu, M. (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana

Teoman, Ö. (1996). Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, Beta Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul

Tokucu, E. ve Sarıdoğan E. (2010). Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, YIL 2010 Cilt XXIX, SAYI II, S. 77-98 Kriz ve Maliye Politikalarının Geri Dönüşü Çerçevesinde Fonksiyonel Maliye:Bir Literatür Taraması

Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Sayı 21510. (2016). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21510 (Erişim Tarihi: 20.07.2019).

Uzgören, N., Ceylan, G. ve Uzgören, E. (2007). Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 4(2), 247-256.

Wong, C-H. (1992). Reform of Monetary Policy Instruments, Finance and Development. IMF Central Asian Department.

Yetim, S. (1997). Kredi kartları ve tüketici kredileri. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Yılmaz, E. (2000). Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Yiğit, S. (2002). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği, No: 6, Ankara.

Zarakolu, A. (1971). İktisat İlminin Temel İlkeleri, Ankara: Sevinç Matbaası.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Hamit Can METİN

Doğum Yeri ve Tarihi: Kocasina / 10.11.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi/ İkitisadi İdari Bilimler Fakültesi / Uluslararası Ticaret Ve Finansman

İş Deneyimi

Muhasebe Meslek Elemanı (2017-) İmdat Şimşek Yeminli Müşavirlik, Melikgazi \ Kayseri

İletişim
e-posta Adresi: 09hamitcanmetin@gmail.com / h.metin@imdatsimsek.com

Tarih 08.08.2019